הלכה · משנה תורה · מפרשים · מעשה רקח · ספר נזיקין

מעשה רקח על הלכות נזקי ממון

רבי מסעוד חי רקח

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

מעשה רקח על הלכות נזקי ממון

רבי מסעוד חי רקח

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/מעשה-רקח-על-הלכות-נזקי-ממון/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611161422 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 6
הלכה א 6
הלכה ב 6
הלכה ד 6
הלכה ה 6
הלכה ו 7
הלכה ז 7
הלכה ח 7
הלכה י 7
פרק ב 7
הלכה א 7
הלכה ב 8
הלכה ה 8
הלכה ח 8
הלכה ט 8
הלכה י 9
הלכה יא 9
הלכה טז 9
הלכה יז 9
הלכה יח 10
הלכה יט 10
הלכה כ 10
פרק ג 11
הלכה ב 11
הלכה ג 11
הלכה ה 11
הלכה ז 11
הלכה י 12
הלכה יא 12
הלכה יב 12
הלכה טו 13
פרק ד 13
הלכה א 13
הלכה ב 13
הלכה ג 13
הלכה ד 14
הלכה ו 14
הלכה ח 14
הלכה ט 15
הלכה י 15
הלכה יא 16
הלכה יד 16
פרק ה 17
הלכה א 17
הלכה ג 17
הלכה ז 19
הלכה ח 19
הלכה ט 19
פרק ו 20
הלכה א 20
הלכה ה 20
הלכה ו 21
הלכה ח 21
הלכה י 21
הלכה יא 21
פרק ז 21
הלכה א 21
הלכה ג 21
הלכה ה 21
הלכה ו 21
הלכה ז 22
הלכה י 22

הלכה יב 22
פרק ח 22
הלכה א 22
הלכה ד 23
הלכה ה 23
הלכה ו 23
הלכה יד 24
פרק ט 24
הלכה א 24
הלכה ה 25
הלכה ז 25
הלכה יא 26
הלכה יד 27
פרק י 27
הלכה א 27
הלכה ג 27
הלכה ד 28
הלכה ה 28
הלכה ז 29
הלכה ח 29
הלכה ט 29
הלכה י 29
הלכה יא 29
הלכה יד 30
פרק יא 30
הלכה א 30
הלכה ב 31
הלכה ג 31
הלכה ה 31
הלכה ח 31
הלכה ט 32
הלכה י 32
הלכה יב 32
הלכה יג 32
פרק יב 32
הלכה א 32
הלכה ב 33
הלכה ג 33
הלכה ה 33
הלכה ז 33
הלכה ח 34
הלכה יא 34
הלכה יג 34
הלכה טז 34
הלכה יז 34
הלכה יח 35
הלכה יט 35
הלכה כא 35
הלכה כב 35
פרק יג 35
הלכה א 35
הלכה ג 36
הלכה ד 36
הלכה ה 36
הלכה ז 36
הלכה י 36
הלכה יב 36
הלכה יד 37
הלכה טו 37
הלכה טז 37
הלכה יט 38
הלכה כ 38
הלכה כב 38
הלכה כג 38

הלכה כד 38
הלכה כו 39
הלכה כז 39
פרק יד 39
הלכה א 39
הלכה ב 39
הלכה ז 40
הלכה י 40
הלכה יב 41
הלכה יג 42
הלכה יד 42
הלכה טו 42

פרק א

הלכה א

אחד השור ואחד שאר וכו'. דרשה זו לא נמצאת במשנה ולא בגמרא, לבד זו מצאנו בשלהי פרק שור [שנגח את הפרה], דתנן התם א"כ למה נאמר שור או חמור אלא שדבר הכתוב בהווה, אך משם אין ראיה לכל [הנזקין], שהרי [לנפילת] הבור דתנן התם, (אך) דכתיב ביה שור או חמור מייתו ליה מכסף ישיב לבעליו, כל דאית ליה בעלים, ולאידך דתנן התם מייתו [ליה] מגזירה שוה, אכן נראה דרבינו יליף ליה ממכילתא שהביא המבי"ט ז"ל בס' קרית-ספר, וכן כתב הרב בית חדש חו"מ סי' שפ"ט לדעת הטור שהעתיק כדברי רבינו. ודברי הרב בית יוסף שם מגומגמים וכבר עמדו עליהם המפרשים ז"ל.

הלכה ב

ברגלה בדרך הלוכה וכו'. בדפוס ישן מגדל עוז כתוב בדרך הלוכה, ו"או" נמחק ועיין לקמן דין (כ') [י'].

הלכה ד

אם הרגיל בשינויו וכו'. כתב כן מפני שיש חילוק בין הימים לגוף המעשה ביום אחד פעמים רבות. [חסר כאן תיבה או שתים].

הלכה ה

על פכין קטנים וכו'. לא נתבאר אי חיה בכלל בהמה לענין זה אם [לאו], ומסתברא דחיה בכלל, שהרי בבהמה לא מחלקינן בין קטנה לגדולה, וכן נראה מדברי רש"י שם ד"ה לימא מסייע וכו'. ובעיקר הדין ידוע דבגרסתין בפ"ק דבבא קמא דף ט"ו לישנא קמא ובתרא הוי כדברי רבינו לחלק בין פכים קטנים [לגדולים], ותמה הרב המגיד ז"ל דאינה בהלכות, והרב כסף משנה ז"ל כתב דאפשר שהיה גורס כספרים דידן דלשון אחרון לא מפליג בין קטנים [לגדולים], באור דבריו נראה, דהיה גורס לשון איכא דאמרי באחרונה, ואם זאת היתה כונתו אין צריך לזה הלחץ דשפיר מצי [לפרושי] [דברי] ההלכות לפום נוסחא דידן, אלא דהרי"ף סבירא ליה דלשון איכא דאמרי הוי אחרון מפני דאיכא דרמי לה מירמא, [מלישנא קמא אלישנא] בתרא, והן הן דברי הרא"ש ז"ל, וסמך ידו עליהם בבית יוסף חו"מ סימן שפ"ט ואין צריך להחליף הגרסאות.

הלכה ו

בנגיחה או בנשיכה וכו'. נראה דאגב נשיכה נקט נגיחה דאל"כ הרי אין שייך בהם נגיחה דסתמא בקרן.

הלכה ז

לא הגיע לך היזק וכו'. אריש קאי ומדיוקא דרישא אנו למדין לסיפא, שוב ראיתי למור"ם בהג"ה שהניח דברי רבינו בצ"ע. והרב מאירת עינים תירץ כל שיעורו עיין שם.

הלכה ח

הזיקה ברשות הרבים או בחצר וכו'. [תשלומי] נזיקין קאמר דאילו קרן ותולדותיו חייב (אך) [אף] ברשות הרבים כמו שכתב בסוף פרק זה.

הלכה י

ג' אבות נזיקין בשור וכו'. ומבואר הדבר דאף [דשלשה] אבות מכל מקום חלוקין הן בדיניהן, דקרן ותולדותיו הוו תם, ושן ורגל הוו מועד, כמו שכתב לעיל דין ב', ולקמן ריש פרק ב'.

דרך הלוכה או שהזיקה וכו'. דף ג' ופירש רש"י. כל היזק דרך הילוך שלא בכוונה הוי תולדה דרגל דהיזק מצוי ואין כוונתו להזיק ע"כ. למדנו מדבריו דכל הני הוי דרך הלוכה דאין כוונתה להזיק דאל"כ לא הוי תולדה דרגל, וכיון שכן רבינו שפירש דרך הלוכה בגופה או בשערה הוא הדין באינך, וכמו שכתב הרב בית יוסף חו"מ סי' ש"צ בשם הרשב"א ז"ל דבהנך שהם גופה ובגופה תני בה דרך הלוכה. באינך לא איצטריך. וכתב הרב לח"מ ז"ל, דהא דכתב רבינו בחמור שהזיק במשאו בשעת הלוכו דלא צריך, הטעם משום דהוי חלוקה אחריתי רצה לבאר יותר ע"כ, אך אכתי קשה קצת דכשכשה בזנבה דהוי גופה דלא ביאר רבינו [דרך] הלוכה, וגם אינו מבואר שם בדרך [הלוכה] באינך, והוי לרבינו למימר בשערה או כשכשה בזנבה דרך הלוכה, והסמ"ג עשין ס"ז העתיק [כדברי] רבינו אלא שהשמיט חלוקה דשערה, אולי מפני שהוא גופה לא חש לבארו, אך השמיט שם כשכוש רב [וכשכוש] גיד עיי"ש.

פרק ב

הלכה א

אחד אבות נזיקין וכו'. פי' דשלשה הם כמ"ש בפ' הקודם, ב', "שן" ו"רגל" הם מועדין מתחילתן, ותולדותיהן דהיינו חיכוך בכותל להנאתה והזיקה בשערה וכו' כמ"ש שם, והקרן הוא התם ותולדותיהן נגיפה וכו'. יעו"ש. ואם הועדה לאב לא הועדה לתולדה

כמ"ש הרב המגיד ז"ל, נמצא שרבינו לא דימה התולדה של תם לאב אלא בהיותו תם דוקא, והראב"ד ז"ל הבין באופן אחר ולכך השיג עליו, ועיין במגדל עוז.

הלכה ב

מן היפה שבנכסיו כרגל וכו'. וכ"כ הרא"ש ז"ל. כתב הרב המגיד [ז"ל], לשלם מן העליה בעי לה רבא בפ"ק דף ג', [ע"ב] ולר' פפא פשיטא ליה וכו'. ו[ה]כסף משנה ז"ל כתב, ועוד דר"פ בתרא הוא, וכ"כ הרא"ש. וקצת קשה דזה לא אמרו רב פפא אלא סתמא [ד]תלמודא דבעי אמאי קרי ליה תולדה דרגל ומתרץ לשלם מן [העליה.] ומעיקרא נמי מהיכי [בעי] תלמודא לשים מחלוקת בין ר"פ ורבא בהא, לימא בין ר"פ לרבא דקרי לה תולדה דרגל לפוטרו ברשות הרבים. וכן הקשה הרב לחם משנה, ומכ"ש לפי מ"ש התוס' שם. דאתא הלכתא להקל ולא להחמיר, וראיתי להרשב"א ז"ל בשטתו שכתב דהכי הוה קים להו דחצי נזק צרורות דהוי תולדה דרגל לשלם מן העליה, ולהכי אוקמה כר"פ עיי"ש.

הלכה ה

ובעטה והתיזה צרורות וכו'. עיין מ"ש הרב המגיד על דברי הראב"ד, עיין להרב לחם משנה [שהסביר] דברי הראב"ד ז"ל, ועיין להמשנה למלך ז"ל שנראה שלא ראה דברי הרב לחם משנה.

הלכה ח

אבל המודה בכל קנס וכו'. ופרטי דין זה נתבארו בדברי רבינו [בהלכות] גניבה פרק ג' דין ז' ח' ט'.

הלכה ט

הרי זה משונה ומשלם וכו'. לא איתבריר לן מהיכן נ"ל לרבינו דלהיותו [מ]שונה ישלם חצי נזק, דמן הדין לא היה לנו לחייבו אלא [רביעי לרבנן] כדאיתא בגמרא דף (ט"ו) [י"ט ע"א]. והרב המגיד ז"ל פירש ד[מה] דפריך תלמודא והא משונה הוא לא פריך אלא לסומכוס ולא לרבנן, ובאור זה הוא תמוה, חדא, מי הכריחו לרבינו לפרש כן, ועוד, דלעיל מיניה פריך כי הא [גבי בהמה] דהטילה גללים בעיסה, ומוקי לה בפלוגתא דסומכוס ורבנן, ובחד זמנא, ופריך והא משונה הוא, ומתרץ דדחיק ליה עלמא, וההיא ודאי דהקושיא דהא משונה הוא הוי בין לסומכוס בין לרבנן, ועיין להרב לח"מ ז"ל, אך לענ"ד נראה דעם מ"ש הרב המגיד דכשאין שינוי בגוף המעשה כגון תקיעת התרנגול אע"פ שאין דרכו להכניס ראשו לאויר הכלי אין זה שינוי [בצרורות אלא תולדה דקרן הוא], [הנה] מההיא [דהטלת] גללים ע"ג [עיסה] כיון דבגוף המעשה אין שינוי אע"פ שאין דרכה לעשות כן על גבי העיסה לא הוי שינוי ולעולם דגם בההיא [יקשה] [ל]רבינו

דלסומכוס לחוד הוא דפריך. והרב ב"ח חו"מ סי' ש"צ, כתב על דברי הרב המגיד ז"ל, דהוה מצי לאוקמיה כן בגמרא בין לסומכוס ובין לרבנן למר כדאית ליה ולמר וכו', לפי פירושו ז"ל עיי"ש.

הלכה י

בד"א כשקשרו אדם וכו'. משמע דאותו שקשרו לא היה החוט שלו, דאם [היה החוט] שלו הרי נתחייב הקושר ולא בעל התרנגולת, וזה נלמד ממ"ש סוף סעיף זה, דאם לחוט בעלים בעל החוט חייב. אך קשה דלמה [לא] יתחייב הקושר כיון דקנייה בהגבהה וכמ"ש רש"י ז"ל דף י"ט, ומהסוגיא שם משמע ג"כ דבנקשר מאליו אם היה החוט של [בעל התרנגולת] חייב, וכיון שכן מאי איריא שקשרו אדם לחייב בעל התרנגולת, ותו קשה במה שחייבו חצי נזק כבור המתגלגל [לא נמצא] בגמרא התם דף ו' [ע"א] ולא בדברי רבינו לקמן ריש פי"ג דבבור המתגלגל יתחייב חצי נזק ותו לא, דעיקרו של בור הוא נזק שלם כמ"ש רבינו ז"ל , וכבר הראב"ד ז"ל האריך על דברי רבינו, ונראה שגירסא אחרת היתה לו, ועיין להטור והרב בית יוסף חו"מ סי' ש"צ.

הלכה יא

פטור שהרי אנוס הוא וכו'. כן אמרו בגמרא להדיא אי דאצנעיה אנוס הוא, ואחרי המחילה הראויה מהראב"ד ז"ל עיין עליו, שהרי רבינו העתיק דברי הגמרא.

הלכה טז

ונסרך וקפץ הכלב וכו'. הרב כסף משנה נתקשה בדברי הטור ז"ל שחלק על רבינו, וכ"כ בבית יוסף חו"מ סו"ס ש"צ, אמנם הרב בית חדש והדרישה ז"ל בקשו להליץ בעד הטור ז"ל שיש טעות סופר בדבריו וישבום ועיין עליהם.

הלכה יז

כלב שנטל את החררה וכו'. צ"ל דהחררה היא של בעל הגדיש דהא ברשות ניזק בעינן, וכ"כ הטור והרב בית יוסף חו"מ סי' שצ"ב, ורבינו העתיק לשון המשנה ולא חש לבאר מפני שסמך על מ"ש ברישׁ פרק [ג']. ועל מה שכתב הרב כסף משנה דרבינו ז"ל [איירי בשמתחלה היה מגרר וכו'], כבר השיגו [עליו] הרב לח"מ והרב ב"ח ז"ל שם, ומה שכתוב [בלשון רבינו]

ועל מקום החררה בדפוס מגדל עוז כתוב, "ועל מקום הגחלת", ונראה שהיא גירסא נכונה, ומה שכתוב "על הגדיש והולך" כתוב שם "ואוכל והולך".

הלכה יח

בד"א בששמר וכו'. מדין זה נסתייע מהרי"ק ז"ל שורש קנ"ב למי שהניח ביד חבירו חטים וירדו עליהם גשמים ונרקבו שחייב אף אם הוא שומר חינם דפשיעה גדולה היא טפי מחתירת הכלב עיי"ש.

הלכה יט

המשסה כלבו של חבירו וכו'. כתב הרב כסף משנה ז"ל דאע"ג דבפרק כיצד הרגל דחי ואמר פטור אף משסה, ההוא לאוקמי דפי פרה כחצר המזיק אתמר ולא קי"ל הכי ע"כ, נראה דלא היה צריך [לזה] דכיון דרבא שהוא בתרא אמרה התם [בדרך אם תימצי לומר] [וידוע] דדרכו של רבינו לפסוק [כאת"ל], וכן מצאתי בכנסת הגדולה חו"מ סי' שצ"ה בשם תשובה כת"י [ממהר"ם די בוטון].

ובעל הכלב חייב חצי נזק וכו'. הראב"ד ז"ל השיג דאם מועד הוא נזק שלם משלם, והרב המגיד ז"ל כתב עליו דאפילו מועד אינו משלם אלא חצי נזק וכו'. וכדאמרינן בשור האיצטדין כי יגח ולא שיגיחוהו וכו' ע"כ, אף דבשור האיצטדין הוא פטור לגמרי, מ"מ למדנו ממנו דכשאין כוונתו להזיק אם לא היו מנגחין אותו יש להקיל בו, הכי נמי כיון [שמשוסה] הוא יש להקיל שלא ישלם נזק שלם אלא חצי נזק, ואפי' מועד. וכ"כ רבינו להדיא לקמן פרק ו' דין ה', ושם השיגו ג"כ הראב"ד ז"ל דמועד לא שמענו, והקשה עליו עוד דכאן חייב למועד, אך הרואה יראה דאין זה השגה, דכיון דרבינו השוה כאן ושם מועד לתם, מעתה אין להם עליו דלעולם דכשמלמדין או מכריחין אותו להזיק יש להקיל בו, ולכך שם שהוא הכרח גמור פטור לעולם דאנוס הוא, כמ"ש בגמרא דף מ"א, [ע"א] ופסקו רבינו בפ"י, משא"כ גבי שיסוי דאינו מוכרח דאנוס הוא, ואעפ"כ כיון דלאו מדעתיה עבד דשיסוי גרמא לו הו"ל שינוי ואינו משלם אלא חצי נזק, ונראה שזאת היא תמיהת הרב המגיד ז"ל שם.

הלכה כ

שתי פרות ברה"ר וכו'. מימרא דריש לקיש דף כ"ד [ע"ב] בעטה מהלכת ברבוצה פטור, רבוצה במהלכת חייב, רבא מחייב [גם] במהלכת ברבוצה, מהטעם שכתב רבינו ונראה דהו"ל לרבינו להוכיח גם דין רבוצה במהלכת דבהא (לפרש) [לא פליג] רבא ויש לומר [דאתיא מכל שכן וכן משמע] להטור חו"מ סו"ס שפ"ט ולרבינו לעיל פרק א' דין ח'.

פרק ג

הלכה ב

דמי עמיר או דמי שעורים וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל שרבינו נסתפק לו פסק ההלכה כמי, וכתב ב' הדעות להיות יד המזיק על העליונה וכו', ונראה שהוא מפרש "עמיר" אגודת השבלים, דלא כפי' רש"י שפירש תבן או קש וכו', ע"כ. ואיני רואה הכרח לזה דכיון דרבינו נסתפק בפסק ההלכה, ולכך כתב הב' דיעות, מעתה בין יהיה פירוש עמיר, קש או תבן, בין אם יהיה עמיר, שבולין, הכל שוה ותהיה יד המזיק על העליונה, ותו קשה דא"כ היה לו לרבינו לכתוב קולא על המזיק לחוד דהא (מגדלם) [משלם] קאמר, לכן נראה יותר דברי הרב כסף משנה ז"ל, דהכל לפי הזמן [דיש] זמן שהעמיר ביוקר ולכך נתן הבחירה ביד המזיק, ומ"מ הדבר מבואר שאם תפס הניזק אין מוציאין מידו לדעת רבינו, וכן נראה להטור והרב ב"י חו"מ סי' שצ"א, ואין להאריך שדברי רבינו סתומים הרבה.

הלכה ג

משלם חצי נזק וכו'. בדפוס מגדול עוז מוסיף, ואין זה כל המשנה שהרי דרך בני אדם וכו', וידוע דדברי רב שאמר כל המשנה ובא אחר ושינה בו, הוא מוסכם אליבא דכו"ע, ופסק רבינו כשמואל ור' יוחנן דידוע [דהלכתא] כשמואל בדיני וכו'. [והלכתא] כר' יוחנן לגבי ריש לקיש.

הלכה ה

אכלם בשדה של בעל השדה וכו'. אפשר שכך היתה כונת רבינו בגמרא, ומ"מ לא [ידעתי] למה הוצרך לזה, דמה לי שדה, מה לי חצר, כיון דכולם רשות של אחד, ועיין להרב ב"ח חו"מ סי' שצ"א.

הלכה ז

ואכלה בהמה וכו'. לשון הברייתא דף [י"ט] [ע"ב], וכן חיה שטרפה בהמה ואכלה בשר, שרבינו מפרשה שאחר שטרפה הבהמה אכלתה גם כן, דאילו טרפה והניחתה הוי לה שינוי. [ואין] משלם אלא חצי נזק, אך לא ידעתי למה השמיט דבשר צלי שינוי [הוא] בחיה, וכן בשר ופת לצבי, כמ"ש בגמרא, דאף דבמסקנא אמרו ואיבעית אימא לעולם בבהמה ובפתורא, מ"מ הדין אמת, והיה לו [לרבינו] להזכירו , אם לא שנאמר דלאו כי רוכלא הוא ומטעם זה השמיט הא דבפתורא גבי [בהמה].

הלכה י

היתה מהלכת ברשות הרבים וכו'. מדלא הזכיר רבינו ההיא דהלכה ואכלה, משמע שדעתו לפסוק כאילפא, והכי מוכח נמי מדסיים, [שגבי חברתה] כחצר הניזק הוא חשוב, שהם דברי אילפא אמנם הרב המגיד ז"ל כתב דפסק שם כרבי אושעיא וכו', ולא איתבריר לן פסק זה, ואולי דכוונתו [כלפי אילפא] [אמר] רבינו, ובאור דבריו נ"ל נכון, דהכי מוקי לה רבא להההיא דר' אושעיא בקופצת, מעתה פליגא [א]דאילפא, דכיון דתלי טעמא דגבי חברתה [כחצר הניזק] דמי, מעתה אף בלא קפיצה חייבת, א"כ פליג (דר') [אדר'] אושעיא וכפי האוקימתא דקופצת כי קאמר ר' אושעיא עמדה ואכלה חייבת היינו קופצת, אבל [בעמדה] לחוד הוי לה כהלכה ואכלה דפטורה, ולכך פסק רבינו דעל גבי חברתה אף שעמדה אינה משלמת אלא מה שנהנית, ולעולם חייבת מפני [שהוא] מפרש הלכה ואכלה דר' אושעיא פטורה היינו [בעמדה] אבל מה שנהנית לעולם חייבת, ולכך כתב ואפילו עמדה וכו', אבל אם קפצה שהם [דברי רבא] אדרב אושעיא חייבת, כ"ש דקפצה על גבי חברתה הוי לה כחצר הניזק, ולמה סיים הרב המגיד וכן דעת ההלכות הוא, מפני שמפרש דהרי"ף שסיים אחר דברי אילפא, "בקופצת", לא דאילפא אמר כן, דודאי אילפא פליג אדרב אושעיא, אלא שלפי דברי רבא דמוקי לדרב אושעיא בקופצת, מעתה גם ההיא דאילפא אמת, ובקופצת, ולכך הזכירו הרי"ף ז"ל, ומעתה יתיישבו הקושיות שהקשה הרב כסף משנה לדברי הרב המגיד ז"ל, ומה שכתב וכי מוקי רבא מימרא דר' אושעיא וכו', אחרי המחילה הראויה הן הן דברי הרב המגיד כאמור דכל הענין אינו תלוי אלא בקופצת דווקא, ועיין עוד בדרישה חו"מ סי' שצ"א.

הלכה יא

ואכלה משלם מה שהזיקה וכו'. בדפוס מגדל עוז "מה שהזיקה" נמחק.

הלכה יב

הוחלקה ונפלה ויצאת וכו'. ידוע דהראב"ד ז"ל השיג על רבינו, דהיה לרבינו לבאר דאפילו שנעל כראוי חייב, והרב המגיד ז"ל הכריע כדברי רבינו מצד הסברא, והרב כסף משנה ז"ל כתב, דאינו רואה שום גילוי הדעת בדברי רבינו ע"כ. והרב לח"מ ז"ל כתב עליו, שיש קצת גילוי ממה שכתב, מפני שהיה לו לשומרה וסתם שמירה הוי נעילה כראוי ע"כ, ואחר המחילה א"כ מה השיג הראב"ד הרי גם רבינו ביאר בפירוש נעילה כראוי, [ונראה] שדברי הרב המגיד השכל מקבלם הרבה, ותדע שהראב"ד ז"ל חזר והודה.

הלכה טו

שהשומר בגרנות וכו'. הראב"ד ז"ל השיג ודווקא בשומר את הגרנות עכ"ל, נראה שלא היה גורס בדברי רבינו שהשומר בגרנות וכו', דנראה מדבריו להדיא דבעל השדה עצמו הוא השומר ודלא כפי' רש"י ז"ל שכתב, שדרכם היה לשכור שומר לפקח על הגרנות, וכן דעת הטור חו"מ סי' שצ"ג. והרב לח"מ ז"ל, מפני שרצה להבין דברי רבינו כדברי הטור ז"ל, כתב עליו, דאין הלשון מתוקן כראוי, וזהו השגת הראב"ד ז"ל, ואחרי המחילה אין זו דעת רבינו, אלא שבעל השדה עצמו הוא השומר, וכן נראה מדברי ההלכות ז"ל עיין עליו.

פרק ד

הלכה א

ואפילו חתרה ויצאת וכו'. זה למדו ממ"ש [בבבא קמא] דף נ"ו, [ע"א] אלא בכותל רעוע, כי חתרה אמאי פטור, תחילתו בפשיעה וסופו באונס הוא וכו', אכן מה שכתב אחר זה, ואפילו נפרצה מחיצה בלילה וכו', לא היה צריך לזה, דכבר למדנו דין תחילתו בפשיעה, ואולי שנתכוון למה שכתבו הפוסקים, הובא בטור חו"מ סי' שצ"ו דבעינן שהאונס יבוא מחמת הפשיעה, דהיינו שחתרה בכותל הרעוע, אבל אם חתרה במקום אחר פטור, ודברי רבינו סתומים, אך מדהוסיף וסמיך ליה, או שנפרצה בלילה, דהיינו, שאותו כותל רעוע נפרץ, ממילא דגם החתירה דסמיך ליה קאי להכותל הרעוע, זה נראה לענ"ד בכוונת רבינו, דאל"כ הוי יתור נפיש בדבריו, ושוב ראיתי להרב המגיד ז"ל לקמן פרק י"ב [הלכה] [ה'] שכתב כן בפשיטות בדעת [הרי"ף].

הוציאוה ליסטים וכו'. ובגמרא הקשה פשיטא ותרצה לא צריכא וכו', והזכירה רבינו לקמן דין ג'.

הלכה ב

ואם היה כותל רעוע וכו'. לפי מה שכתב רבינו לחכמי לוניל. הביאו המגדל עוז ז"ל, חייב על מה שהזיקה הבהמה קאמר, וכ"ש על פריצת הכותל, ובכותל רעוע דפטור, כבר הקדים רבינו דהבעלים חייבים.

הלכה ג

המעמיד בהמת חבירו וכו'. עיין מ"ש הראב"ד ז"ל, וכ"ש קם לה באפה, וכתב הרב המגיד ז"ל דאדרבה קם לה באפה גרמא בלחוד הוא ופטור וכו', נ"ב אינו מבואר דבגמ'

מפרש הכישה אמרת לן וליסטים נמי דהכישוה כלומר ואין צריך דקם לה באפה דווקא וקל [להבין].

הלכה ד

השומרים פטורין והבעלים חייבים וכו'. בספר כתב יד קדמון, מצאתי כתוב וזה לשונו מחכמי [לוניל] ז"ל, נסתתמו מעינינו מעיינות החכמה לדעת מה זה ועל מה זה הבעלים חייבים בהא ששמירת השומרים שמירה מעולה, ומן יהיב לן נורי דפרזלא, ונשמיענך. תשובה גם זה טעות ואין על המעתיקים תלונה שבספר הראשון יצאו הדברים בגליון שלא במקומם, וכבר הוספתי אני עתה דברים שלא היו שם בתחלה, והוא אפילו המיתה את האדם הוסיפו גם אתם, ויהיה נוסחת ההלכה כך, ויצאת והזיקה השומרים פטורים, שמרוה שמירה פחותה אם שומר חנם הוא פטור, והבעלים חייבים, ואפילו המיתה את האדם, ואם שומר שכר וכו', זהו [ה]נוסח, ולפי שנכתב והבעלים (נכתבו) [חייבין] שלא במקומם (נכתבו) [נתקשו] ודאי הדברים, ונסתתמו מעיינות החכמה ולא מכם, אלא הקולמוס סתמן והקולמוס יגלה עמקן עכ"ל, וכבר הזכירו הרב כסף משנה בקיצור. אמנם הרב המגיד ז"ל לא [הזכיר] השאלה ולא התשובה שהרי הסביר הנוסחא שלפנינו עיי"ש.

הלכה ו

אע"פ שהיה השור קשור וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל דפי' רבינו בשור קשור כראוי, ואעפ"כ הוא חייב שדרכן של אלו לשחוק בהן ולהתירן, וכיון שכן הו"ל תחלתו בפשיעה, ואפילו סופו באונס כגון שחתרה חייב וכו', והקשה עליו הפרי חדש ז"ל, דהא בעינן שיהא האונס מחמת הפשיעה [ועיי'] לקמן פרק י"ב דין ה' וכו', ע"כ, ולא תריץ כלום, ולענ"ד דאין כאן תחילה [כאן חסר בכת"י מספר תיבות], שכתב שדרכן של אלו לשחוק בהם ולהתירן וכו', נמצא דהחתירה נמשכה מחמת ההתרה של חרש שוטה וקטן, שהם מועדים לה, והוי ליה האונס מחמת [הפשיעה]. (ואין) [וא"כ אין] קשה על הרב בית יוסף חו"מ סי' שצ"ו שבתחלת הסימן פסק דאונס הבא מחמת הפשיעה בעינן ואפ"ה פסק שם דין זה [של] החרש שוטה וקטן.

הלכה ח

שאפילו היה תם כשעלה בדעתו וכו'. בדפוס מגדל עוז, "כשעלה בדעתו" נמחק. ובעיקר ידוע מה שכתב הרב המגיד ז"ל, על דברי רבינו, דסוגיין אינה לדעת ר' ישמעאל שאמר בדף ל"ג [ע"א] יושם השור ובעל חוב הוא, אבל אליבא דרבי עקיבא דאמר שותפי נינהו אי [מעריק] ליה חייב ע"כ. [ונראה] שרבינו ז"ל פסק כר"ע לקמן פרק ט' דין י"ב, אך

עם כל זה אכתי קשה, דקושית מודינא ומפטרינה אכתי קיימא, ורבינו פוסק דפלגא [נזקא] קנסא ומודה בקנס פטור כמ"ש לעיל פרק ב' דין ז' ח', ואם נאמר דרבינו פוסק דמודה בקנס ואח"כ באו עדים (בחצי נזק והקרן) חייב אתי שפיר כמ"ש התוס' שם בד"ה אי תם הוה וכו' וכן משמע [ברשב"א] ז"ל שם, אך העיקר נראה דרבינו ס"ל, דהך אוקמתא דאקדים בי דינא ותפסיה, עיקרה לא באה אלא לתרץ קושיא (מאן) [למאן] דאמר פלגא נזקא ממונא, דמצי טעין אי תם הוה מעריקנא ליה לאגמא, דאילו קושית מודינא ופטרנא אינה כל כך קושיא, אי משום דהרי לא הודה כמ"ש התוס', אי משום דאינו בידו דהרי אם קדמו העדים בטלה הודאתו, משא"כ ערוקי לאגמא דכל עוד שלא תפסוהו בית דין יכול הוא להבריחו, וכיון דרבינו פסק דפלגא נזקא קנסא, לא הוצרך לפסוק הוא דתפסוהו בית דין ודו"ק.

הלכה ט

והועד בבית השואל והחזירו וכו'. הרב המגיד ז"ל תמה, שאין מזה רמז בהלכות ע"כ, ונראה ששכח מה שכתב הוא בעצמו לקמן פרק י"ב דין ה', התליע וכו', דהרי"ף ז"ל השמיט הרבה הלכות פסוקות מענינים אלו מפני שאינן מצויין, וזו אחת מהן עיי"ש.

הלכה י

שומר שקבל עליו וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל מימרא סוף הפרק וכו', והוא מדף מ"ה, [ע"ב] אמר ר' אלעזר מסר שורו לשומר חנם הזיק חייב הוזק פטור, ואוקמה רבא בשקיבל עליו שמירת נזקין והכיר בו שהוא נגחן דסתמא דמילתא הזיקא דאחריני קיבל עליה, ופי' הרשב"א ז"ל בקיבל עליו בפירוש קאמר, אלא שקיבל עליו כל מה שאמור מן הסתם קאמר, ודייק לה מסתמא דמלתא בשקיבל שמירתו בסתם, ולא פירש אם יזיק או יוזק אלא שאמר הריני מקבל עלי שמירת נזקיו וכו', אלא שמצאתי להראב"ד ז"ל שכתב דקביל עליה שמירת נזקיו בסתם שלא פירש נזקי דידהו בנזקין דעלמא, אלא נזיקין סתם וכיון שהוא נגחן סתמא דמלתא דאי אזיל איהו ומזיק לאחריני קיבל עליה וכו', נמצא שקיבל עליו שמירת נזקו לדעת הרשב"א הוי בפירוש, ולא קיבל עליו שמירת גופו אך "קיבל עליו כל" שאמר, הכל במשמע חוץ מהכיר בו שהוא נגחן, ולדעת הראב"ד ז"ל גם בקיבל עליו שמירת נזקו הוי סתמא, ונתחייב בכל חוץ מהכיר בו וכו', ולפי הנראה רבינו מפרשה כדברי הרשב"א ז"ל, שהרי בשקיבל שמירת נזקיה קדם ליה בפירוש כאילו התנה שאינו מקבל עליו שמירת גופו, וזו נראית כוונת הרב המגיד ז"ל, אלא דאכתי קשה תרתי, חדא, דהסתם האמור מהסוגיא לא בארו רבינו, וגם הכיר בו שהוא נגחן היוצא מכלל הסתם לא הזכירו, והרב ב"י חו"מ סי' שצ"ו הזכיר דין הסתם והכיר בו,

ובסי' שמ"ז הזכיר דינו של רבינו כדפירש רש"י . והרב לח"מ ז"ל כתב דרבינו הוציא דין זה מההיא דפ"ק דף י"ג, [ע"ב] לעולם דאזקיה תורא דמשאיל לתורא [דשואל], ושקיבל עליו שמירת גופו ולא קיבל עליו שמירת נזקיו, וגם עם כל זאת קשה תרתי, חדא, דלמה לא הזכיר אידך סוגיא וחדושא דהכיר בו שהוא נגחן, ותו, בההיא דהשואל ומשאיל ומאי איריא דנקט שומר חנם שהם דברי ר"א. ועוד השקלא וטריא דהתם לא מתוקמא אלא בשואל שחייב באונסים וכמ"ש רש"י שם.

הלכה יא

מסר השומר לשומר אחר וכו'. ידוע דהראב"ד זלה"ה השיג על רבינו משה זלה"ה, דהניזק גובה מאיזה שירצה ועד שאומר לשומר יאמר לבעלים וכו' ע"כ, וכתב עליו הרב המגיד זלה"ה, שאין כאן השגה שהרי הדברים מבוארים בגמרא ע"כ. והרואה יראה שדברי הגמרא שקולין, ויותר יש לישבם כדברי הראב"ד זלה"ה, דלמה באמת לא יגבה הניזק מהבעלים הראשונים ג"כ, והשומר הראשון ילך ויתבע מהשומר השני, והרב בית יוסף חו"מ סי' שצ"ו כתב דאם כוונת רבינו היא זו, שיגבה מאיזה שירצה, וכן כתב הפרישה שם. אמנם נראה שהראב"ד ז"ל דקדק ממה שכתב רבינו והשומר שמסר לשומר חייב, דלא היה צריך להוספה זו, אלא נראה שכוונתו דווקא מהשומר הראשון קאמר, ולזה השיג דמאיזה טעם אנו (חייבים) [מחייבים] לשומר, הא כדאיתא בהמפקיד דף ל"ו, [ע"ב] משום דהבעלים אומרים לו את מהימן לי אידך לא מהימן לי, מעתה הבעלים הם העיקר והשומר השני ג"כ הוא שפשע, אך לפי זה מה שסיים הראב"ד זלה"ה וחיי ראשי וכו', אינו מיושב, וגם הרב לח"מ ז"ל עמד עליו, ולענין [דמי] הנזק עיין בדברי רבינו ז"ל פרק א' דהלכות שכירות דין ד', שוב ראיתי בבדק הבית של הרב בית יוסף ז"ל שם שכתב דנוסחא אחרת היתה לו להראב"ד בדברי רבינו דאילו לפי נוסחתנו אין כאן השגה כלל עיי"ש וכן נראה האמת.

הלכה יד

משלם דמי פירות גמורין בשוויהן וכו'. [קשה] דרבינו לא ביאר [ב]דין זה הקוצץ אילן או הדקל עצמו בכמה שמין, ועובדא דמייתי בגמרא דף נ"ח [ע"ב] ההוא דקץ קשבא דמשמע (טענת) [שטענתו] שקצץ האילן עצמו, ואף אם רבינו יסבור דהיו בו פירות, מכל מקום הוי ליה להשמיע איך שמין הדקל, וידוע שהטור חו"מ סי' שצ"ד פסק בקוצץ אילן חבירו וחילק בין ראוי לעקור ולשותלו במקום אחר ללא [ראוי], שכך הוא מפרשה מה שכתוב בגמרא [חילוק] בין פרסאה לארמאה, אמנם רבינו מפרשה לענין פירות, שאכל פירות לבד, ואנחנו לא נדע מי הכריחו לזה, וגם מה יהיה דין קציצת גוף האילן, ונראה

דרבינו סובר קץ קשבא היינו גוף האילן, אך היכי מחלק תלמודא בין פרסאה לארמאה, ומשמע דכל שכן בקוצץ גוף האילן חשוב יותר מפירות [מה] שאכלה, לכך ביאר ז"ל דבאכל פירות האילן קאמר, ומחלקינן בין פרסאה לארמאה, משא"כ בקץ דאין חילוק דמצד חשיבותו [שבכך] הוא מוליד דין הוא לשומו בשוויו, וזו היא דעת המאירי שהביא הרב לחם משנה ז"ל.

פרק ה

הלכה א

אע"פ שעדיין לא הזיקה וכו'. כתב הרב כסף משנה דזה איני יודע מנין לו, ובאמת לשון הגמרא הני עיזי דשוקא דמפסדי [משמע] להזיק וכבר הזיקו, אך רבינו מפרשה שדרכם להזיק בטבע העולם, אך עדיין לא הזיקו, דאם הזיקו הוו משלמי מרייהו נזק שלם, אף בלא התראה. עוד כתב הרב כסף משנה ז"ל, ומ"ש ג' פעמים. נראה שהיה גורס כן בגמרא ע"כ, לכאורה הוא תמוה איך כותב נראה, הלא הרי"ף ז"ל גורס להדיא מתרינן זמנא ותרי ותלתא במרייהו, והכי גרסינן [נמי בגמרא] מתרינן בהו תרי ותלתא זימני, אכן יש לומר דתרי ותלתא זימני לאו דוקא, דא"כ לימא שלשה פעמים, זאת אומרת דאורחא דמלתא נקט שדרך המתרים לחזור בדיבור ב' או ג' פעמים וכמ"ש [ה]רש"ל ז"ל, אך עדיין קשה מעובדא דעיזי דבי תרבו דהוו מפסידין לרב יוסף, ובשלמא [להרשב"א] רש"י והתוס' ניחא שחלקו בין עיזי דשוקא דעומדין לשחיטה לעיזי דעלמא, אבל לרבינו שאינו מחלק הרי אחר שהזיקו לרב יוסף שלח להתרות בהם, ויש לומר דרבינו מפרשה דר' יוסף הוא שמחל והתרה בהם אף אם אחר שהזיקו דמי אין ההתראה קודם לכן היתה ראויה דאילו אחר שהזיקו נזק שלם בעי שלומי.

הלכה ג

עשרה תנאים התנה יהושע וכו'. עיין מה שכתב הרב כסף משנה ז"ל, דההיא דאמרין בפרק מרובה דיחידאה היא, לגבי דרבי ישמעאל היא וגם לגבי ר' יהודה במאי דקאמר דמתקנת יהושע היא עיי"ש. והקשה הרב לחם משנה ז"ל, דהרי מצאנו לרבינו בפרק ב' דבכורים דין י"א [דפסק] להההיא דרבי יוחנן, דאילן הנוטה לתוך שדה חבירו או הסמוך למצר מביא וקורא, שעל מנת כן הנחיל יהושע לישראל את הארץ והניחה בצ"ע. אך לענ"ד נראה דרבינו סבירא ליה דיש לחלק בין דיני ממונות [דהיינו] נזיקין לבכורים שהוא ענין איסור, ומאי דלא מתרץ הכי בגמרא כשהקשו מהא דר' יוחנן, י"ל מפני שמצאו בפירוש להההיא דר' יהושע בן לוי ומשום זקן אחד, לכן תרצו הכי כלומר אפי' לפי

דעתו של מקשה שאינו מחלק בין נזיקין לאיסור, אי נמי יש לומר דעיקר הקושיא למאי דהוה סלקא דעתך דברייתא היא ותני עשרה דווקא, דהא ר"י דהוא אמורא תני אחריני, ומתרץ דלאו ברייתא היא אלא ר' יהושע בן לוי קאמר לה, ולדידיה עשרה דווקא ותו לא, אבל ר"י לא פליג אד"ר יהושע בן לוי דמאי דתני עשרה, היינו מפני שהם ענין נזיקין, ואיהו מוסיף אחריני לענין בכורים שכן קיבל מרבותיו, ופסק רבינו כמותו דבתרא הוא.

אלא מדעת בעליו וכו'. היינו מפני שהוא מפרש לכולהו כדי שלא יבואו לידי מריבה, ונמשך אחר מה שכתב למעלה, לפיכך אסרו חכמים לגדל בהמה דקה וכו', עיין מה שכתבתי לקמן, אמנם רש"י וה"ה פירשה משום ישוב הארץ עיי"ש, ולדידהו נראה שאין ביד הבעלים למחול.

משדה תלתן שזרעה וכו'. ואופן הזריעה כדי להבחין שהוא לבהמה, ביארו רבינו פרק ב' דהלכות כלאים דין י', והוא הש"ס שם, וכן כתב הרב לחם משנה ז"ל.

ובקנים ובגפנים וכו'. בדפוס "מגדל עוז" כתוב, ובקנים מן הפקק ולמעלה ובגפנים בשאר אילן וכו'.

דגים מים טבריה וכו'. הדבר מבואר שאין בכל גבולי ארץ ישראל ים מגוף הארץ, אלא ימה של טבריה, ויפו אף שיש בה ים גדול, אינו מארץ ישראל, לכך התנה בים של טבריה. ועיקר הדין כתבו שם התוס' דפריסת קלע נאסר אפילו לבעלים עצמן, כדתניא לקמן שהתנו השבטים זה על זה וכו' עיי"ש, ורבינו התיר פריסת הקלע לבני השבטים מפני דקשיתיה לישנא דברייתא דקתני, בראשונה התנו, משמע שלא נתקיים תנאם, שהרי בא יהושע ובטלו, ותו, שהרי הא דפריסת קלע מתניא בשם יהושע, ואם מתחלה התנו השבטים על זה למה תלו הדבר ביהושע, מכח זה מפרש רבינו דברייתא איירי אפילו לבני השבט ובא יהושע והתנה דלבני השבט יהיה מותר, והוא שאמר רבינו והוא שיצוד בחכה בלבד, לא נחית אלא לאפוקי פריסת קלע שאסר אח"כ, אבל פריסת רשת ומכמורת הותר לכל אדם, והרי הוא בכלל צידה שהתיר ז"ל דסתם צידה היא [ב]רשת וכו'.

אבל אם נמצא על המצר וכו'. לא ידעתי מאין הוציא רבינו דמביאו לבית הקברות, דהתם בגמרא פריך על הא דקנה מקומו, מההיא דהמוצא מת באסטרטא דהותר לפנותו, ומתרץ רב ביבי דההיא בעומד על המצר ופירש רש"י ומאהילין עליו, דמתוך שמותר לפנותו ממנו [מפני] הטומאה מפניהו לכל מקום שירצה, והובא בעירובין דף י"ז, והכוונה לאחד מהשדות הסמוכות לו, אבל להביאו [לבית הקברות] לא שמענו, ובשו"ת הרדב"ז שנדפס מחדש ח"ה סי' ע"ד [א' תמ"ז], שאלו דבכאן פסק דמוליכו לבית הקברות, ובפרק ח'

דהלכות טומאת מת דמסלקו לצדדים, ותירץ דבהלכות טומאת מת בסילוקו לצדדים סגי אם אין בעל השדה מקפיד, ובנזקי ממון, איירי לעניין תקנת (עזרא) [יהושע] שהוא מזיק את הרבים אינו מסלקו לצדדים אם בעלי השדות מקפידים, אלא מביאו לבית הקברות וכו' ע"כ. ואני שמעתי ולא אבין, דאיך נחלק בקפידת בעלי השדות בין תנאי יהושע להההיא דטומאת מת, הרי בגמרא השוו אותם, מדפריך מיניה ולא מצא לו תשובה, אלא במצאו על המצר, ותו, דמעיקרא דדינא מנא ליה לרבינו דמצאו על המצר או בתוך התחום מתקנת יהושע שמביאו לבית הקברות, והרי"ף ז"ל כתב שם, דמוטל על המצר מפניהו לכל מקום, הרי שלא הקפיד על בית הקברות אלא תלה הדבר בבחירת המוצאו.

הלכה ז

והטבח לוקח וכו'. הרב המגיד ז"ל תמה למה לא הזכיר גבי טבח, ובלבד שלא ישהה העגונה, ותירץ דסמך על מה שהזכיר בקודם הרגל וכו', והרואה יראה דאכתי קשה שלא הזכיר, ובלבד שלא ישהה באחרונה ל' יום כמ"ש בגמרא דסלקא דעתך אמינא דשרי קמשמע לן, א"כ רבינו [דלא] הזכיר ל' יום אכתי אפשר (דעת) [דעד] תשלום הל' [יום] קאמר דשרי, והרב לח"מ ז"ל כתב דסבירא ליה לרבינו כרבן גמליאל דקאמר התם דמותר להשהות, ומפרש לה לענין טבח, וגם לדבריו קשה תרתי, חדא, דאם איתא הוי לרבינו לבאר דקשורה בכרעי המטה כדברי ר"ג, ותו, דקודם לרגל ולמשתה בנו אכתי קשה כאמור, והקרוב אלי דגירסא אחרת היתה לרבינו בגמרא.

הלכה ח

וכבר עשו בבל כארץ ישראל וכו'. [בפרק] שלישי דהלכות בכורות דין ו' פסק רבינו דמי שאינו מומחה שראה את הבכור ונשחט על פיו קנסו את הבעלים [כדי] שלא ישהנה ולא יגדל בהמה דקה בארץ ישראל, ולפי מה שפסק כאן, היה נראה [דלאו דווקא] ארץ ישראל, דהוא הדין בבל, אך לפי האמת נראה דארץ ישראל דווקא קאמר שהרי הבכור הנולד בחוץ לארץ יאכל במומו דווקא, כמו שפסק [שם] פרק א' דין ה', א"כ צריך הוא לשהייתו עד שיפול בו מום, משא"כ בארץ ישראל שיש לו להקריבו כמו שפסק בדין ב'.

הלכה ט

ולא את הכלב וכו'. לא ידעתי למה השמיט ההיא [דר' נחמן] בבל [כעיר] הסמוכה לספר דמי תרגמא נהרדעא, ואפשר דסמך על מה שפסק לעיל דבבל כארץ ישראל וכו', אי נמי, דסבירא ליה דדווקא באותו זמן קאמר, שהיה שם רוב ישוב ישראל כמו שכתב רש"י ז"ל וידוע דזיל בתר טעמא.

ודין כלב רע וסולם רעוע נתבאר פרק ו' [דהלכות] תלמוד תורה דין י"ד עיי"ש.

פרק ו

הלכה א

העידו בו ג' כתי עדים וכו'. לאו דווקא ג' כיתי עדים, דהוא הדין כת אחת של ג', וכמו שכתבו התוס' ז"ל, וממה שהקדים רבינו דביום אחד אפילו ק' פעמים לא חשיב מועד מוכרח דהא דג' כיתי עדים בג' ימים קאמר, ואזדא ליה השגת הראב"ד וכמש"כ הרב המגיד זלה"ה.

הלכה ה

שנאמר כי יגח לא וכו'. ידוע דהראב"ד ז"ל השיג על רבינו דליהוי כמועד לשופרות, ועוד, דלעיל הרב פסק דמשסה כלבו של חבירו בחבירו חייב בעל הכלב. והרב המגיד ז"ל תמה עליו שהרי רבינו ז"ל, נזהר וכתב למעלה דבעל הכלב חייב חצי נזק וכו'. ואחרי המחילה הראויה אין כאן תמיהה על הראב"ד, דודאי כפי שיטתו יפה השיג, ותדע דשם סוף פרק ב' על מה שפסק רבינו דמשסה כלבו של חבירו בחבירו חייב בעל הכלב חצי נזק, השיג עליו דאם מועד הוא נזק שלם משלם, מפני שהבין בדברי רבינו דאף במועד קאמר מדלא חילק, וגם הרב המגיד עצמו פירש כן דברי רבינו על זה, ונמצא דהראב"ד ז"ל השיג כאן למה פטר לגמרי אף במועד, ומאי שנא מהמשסה דהוא עצמו חייב, בין במועד ובין בתם, והדבר מבואר דהראב"ד ז"ל לשיטתו אזיל, דבמועד אינו מחלק בין שור לכלב, כיון שכבר שהוחזק בכך, ותם הוא דפטרה תורה גבי שור מפני שהוא אנוס, כיון ששור אחר מנגחו, וכל שכן אם האדם נלחם עמו להורגו כמו שכתבו התוספות דף כ"ד דודאי בתם אנוס גמור הוא. ורבינו ז"ל דעתו לחלק ביניהם בין בתם בין במועד, דהרי מפרש לדברי רבא בתם משום דלענין הנגיחה כיון שהוא מלומד שינגחוהו שוורים אחרים לעולם הוא ירא מהם וחושש שמא ינגחו אותו, והוא קודם ומנגח אותם, משא"כ במשסה דלא הוי ליה להשיסו וכמו דאמר שם בגמרא, ולההיא דמועד לשופרות ודאי דאכתי קשה על רבינו, דמשמע דחייב נזק שלם כמו שפסק לקמן דין י"א, ולמה במשסה חייב חצי נזק, ותו לא אף במועד כמו שכתב הרב המגיד שם, אם לא שלומד דמשסה שאני, שכיון שרואה בן אדם שמשסה אותו הוא חושש פן יזיקוהו ומכח זה נושך, משא"כ בשומע קול שופר דאינו חושש פן יזיקוהו אלא שהוא מעצמו נתלמד [לכן משלם נזק שלם.]

הלכה ו
אבל אם השאילו וכו'. מבואר הדבר דכל עוד דשם [בעליו] עליו לא נשתנה שמו וכמו שפסק רבינו.

הלכה ח
שור שהוא מועד למינו וכו'. כתב הרב המגיד זלה"ה, דפסק כרב פפא, וכן פסקו רבינו חננאל והרב אלפסי ז"ל, ויש חולקין ע"כ. ומבואר הוא דדרכו של רבינו והרי"ף ז"ל לפסוק כאם תימצי לומר, ושם אמרו ואם תימצי לומר נמי איתא לדרב פפא וכו'.

הלכה י
ראה שור היום ונגחו וכו'. להשגת הראב"ד ז"ל כבר הליץ על רבינו הרב המגיד זלה"ה, ועיין עוד להרב לחם משנה זלה"ה שנראה שלא ראה דברי הרב המגיד זלה"ה.

הלכה יא
קול שופר ונגח וכו'. כבר כתבתי דעת רבינו משה בר מימון זלה"ה וסברתו בדין ה', עיין שם הנראה לענ"ד.

פרק ז

הלכה א
ואם היה מועד פטור. ומכל מקום חייב הוא לשוחטו כמו שכתב בפירוש המשניות, דודאי לא גרע מכלב רע וכיוצא שחייב להסיר הנזק.

הלכה ג
שארבעה דברים אלו וכו'. משנה מבוארת היא בפרק החובל, זה חומר באדם מבשור וכו', וכמו שכתב הרב כסף משנה ז"ל. והקרוב אלי דמה שכתב הרב המגיד ז"ל, נתבאר סוף פרק כיצד הרגל וכו', טעות סופר הוא, או שגרת הקולמוס הוא, שהרי אין שם דבר זה עיי"ש.

הלכה ה
אם הבאיש את מימיו וכו'. עיין מה שהשיג הראב"ד, ומה שתירץ הרב המגיד ז"ל, ועיין להרב לחם משנה שנתקשה בדבריהם והרואה יראה.

הלכה ו
שהרי עליו לסתמו וכו'. הדבר מבואר דבחופר ברשותו בעינן שיפקיר רשותו ולא בורו כדי להתחייב בנזיקין, וכמו שפסק רבינו לקמן פרק י"ב דין ב' עיי"ש, ובדברי הרב המגיד ז"ל נפל טעות סופר עיין עליו.

הלכה ז

שלא ידעתי עד ששגגתי בך וכו'. קשה קצת דמדכתב שלא ידעתי עד ששגגתי בך, משמע, דאם ידע בכניסתו אף אם [ששגג] היה חייב, וזה היפך מה שפסק פרק א' דחובל ומזיק דין ט"ז, דהמזיק בכוונה אף שנכנס שלא ברשות חייב, וכן כתב שם פרק ו' דין ג', ופירש שם הרב המגיד ז"ל, דרבינו מפרש דלא היה יודע ביה שאמרו בגמרא, דהיינו שלא נתכוון להזיקו, ודלא כהראב"ד שנמשך אחר פירוש רש"י ז"ל, וכן הקשה הרב לחם משנה ז"ל [והניח] בצ"ע, ולענ"ד יש לומר דמה שכתב שלא ידעתי עד ששגגתי, הכוונה דאילו ידעתי הייתי נזהר ולא הייתי מזיק בכוונה, והן הן סוף דבריו שכתב ואם הזיקו לדעת וכו'.

הלכה י

שבח המת יחצון וכו'. בדפוס מגדל עוז נמחק.

הלכה יב

משתלם חצי נזק ממנו כלו וכו'. בדפוס מגדל עוז אין שם תיבת כלו. ונוסחא מדויקת היא.

פרק ח

הלכה א

וכל הקדשים שחייבין בהן מעילה וכו'. הרב לח"מ ז"ל, האריך להוכיח דרבינו [פסק] כרב יוסי הגלילי, דסבירא ליה דקדשים קלים ממון הדיוט הם, ורעהו קרינן בהו, ונתקשה ממה שפסק רבינו בפ"ב דגניבה, דגונב קדשים בין קדשי קדשים או בין קדשים קלים הרי זה פטור מן הכפל ומתשלומי ד' וה', שנאמר וגונב מבית האיש ולא מבית הקודש, ותירץ דהתם מכח מקרא יתירא דריש ליה [למעט] קדשים קלים. לכאורה קשה טובא, חדא, מנא ליה דגם לר"י הגלילי דרשינן הכי, ותו, דקרא דוגונב מבית האיש, עיקרו לא אתא אלא לדרוש מבית האיש ולא מבית הגנב, וכמו שכתבו התוס' בשבועות דף מ"ב [ע"ב] ד"ה על כל דבר וכו', [וכן] כתב התוס' יו"ט ז"ל בפרק הזהב עיי"ש. וצריך לומר דרבינו העתיק הדרשה שאמרו בגמרא בפירוש, מבית האיש ולא מבית הקדש, וסבירא ליה דקרא דלרעהו אתי לגונב מיד [הקדש], וקרא דמבית האיש אתי לגונב מבית הבעלים עצמם, והכי דייק דבריו התם, ואין זה פלא דכיון דמקדש קדשי כמו שאיתא בגמרא, מעתה הוה אמינא דדוקא לענין נזיקין הוא דמעיט, ולא סבירא ליה כהתוס' ז"ל

בהא, אלא שהדברים כפשטן, ומה שיש לעמוד עוד דבפרק ד' דמעילה דין ח' פסק דלא כר"י הגלילי, כבר כתבתי מה שנראה לענ"ד שם ועיין עליו.

הלכה ד

וכן שור הפקר שהזיק וכו'. במתניתא תנא פרט לנכסי הפקר וכו', אך בפרק י' דין ו' פסק דשור המדבר ושור גר שמת ואין לו יורשין חייב, ואפשר לומר דהתם לענין מיתה, ופסק כת"ק דהתם דף מ"ד, [ע"ב], והכא לענין נזיקין, והכי מוכח מדנקט קרא הכא דשור רעהו דהוי בתם שהזיק, וס"ל דר' יהודה ות"ק לא פליגי בנזיקין דלכולי עלמא פטור, ורק בהמית את האדם, דלת"ק חייב ולר"י פטור, אכן קשה דרבינו סיים עד שיהיו לו בעלים בשעת היזקו וכו', וזה נראה בגמרא מקרא דוהועד בבעליו, ופסוק זה הוא לענין מיתה דכתיב ביה והמית איש או אשה, תו קשה, דשם בגמרא הכריחו דגם בשעת גמר דין בעי שיהיו לו בעלים ורבינו לא הזכיר אלא נזק והעמדה בדין, ואילו גמר דין לא הזכיר, ואף דבפרק י' שם כתב דאין גומרין דינו של שור אלא בפני בעליו, מכל מקום כאן הוי לו לבארו.

הלכה ה

על בהמתו שהזיקה וכו'. לפי הטעם שכתב רבינו בראש פרקין, דשל הקדש פטור משום דרעהו כתוב מטעם זה עצמו היה ראוי לפוטרו שור של ישראל שנגח שור של גוי, אלא דרבינו מצא זה הטעם בירושלמי, הביאו המגדל עוז ז"ל, משום סיפא דחייב שור של גוי שנגח שור של ישראל, לכך בחר לו טעם הירושלמי, ובספר שמע שלמה פרשת חקת פלפל בזה עיי"ש.

קנס זה הוא לעכו"ם וכו'. היינו מה שאיתא בגמרא עמד וימודד ארץ וכו', דקאי אשור של גוי שנגח שור של ישראל, ודלא כהתוס' דס"ל דקאי אשור של ישראל שנגח שור של כותי, ולרבינו ניחא דמחייבינן ליה נזק שלם אפילו בתם וקל להבין.

הלכה ו

שור תם שהזיק וכו'. רבינו השמיט כמה דברים, מפני שסמך על המבין, נשמט דין חרש בו הלוקח אין הניזק יכול לתבוע ממנו שכר המחרישה, דלענין זה הוא שאמרו דמכרו גם כן כשחטו דגובה מבשרו פחת נבילה, דהיינו מה שהפחיתו על ידי שחיטה, והרב לח"מ ז"ל הקשה על רבינו דלמה השמיטו והטור חו"מ סי' ת"ז הזכירו להדיא עיי"ש. [והרואה] יראה דהטור כתב שם דהמזיק פטור מפחת שחיטה, משמע דס"ל כמאן דאמר דמזיק שעבודו של חבירו פטור, ורבינו סבירא ליה דחייב כמו שפסק בפרק ז' דחובל ומזיק וכן כתב הש"ך ז"ל חו"מ סי' ת"ז.

הלכה יד

שור שהיה רועה ע"ג הנהר וכו'. ברייתא בבבא בתרא דף צ"ג ע"א, ורש"י ז"ל פירש, דהאי דנקט שהיה רועה משום דדרך שוורים הרבה להיות שם, ואיכא לספוקי לשוורים טובא ע"כ, ולדבריו קשה דמשמע דאם היה אחד שור לבדו, הוה תלינן ביה, וא"כ רבי אחא דקאמר התם גמל האוחר בין הגמלים וכו' בידוע שזה הרגו, לא פליג אתנא קמא, דכיון שזה לבדו (נוחר) [אוחר] הוי ליה כשור לבדו, והיכי קאמר לימא כתנאי וכו', ומכח זה רבינו אינו מפרש כן, שהרי הצריך עדים וראיה ברורה, והכי מוכח נמי בפרק שבועת העדות (שבועות דף ל"ד) [ע"א] דמייתי לה לדשמעון בן שטח אהא דרב אחא ומדמי להו וההיא חד לחודיה הוה עיי"ש.

פרק ט

הלכה א

מפני שהוא מגופה וכו'. משמע מדבריו דס"ל עובר ירך אמו הוא, שהרי כתב מפני שהוא מגופה, וכן כתב להדיא לקמן פרק י"א דין י"ב, גבי נגחה והמיתה וכו', וכן כתב פרק ג' דאיסורי מזבח דין י"ג, שהרי כתב שם שהעובר כאבר מאבריה, אך יש לתמוה דבפרק ז' דעבדים דין ה' פסק, שהרי את בת חורין וולדך עבד דדבריו קיימין, משמע דסבירא ליה דעובר לאו ירך אמו הוא, וכ"כ עליו הראב"ד ז"ל, והרב כסף משנה ז"ל הסכים לדבריו בדעת רבינו, הן אמת דמה שפסק רבינו פרק ג' דאיסורי מזבח, משמע שיש לחלק בדבר שהרי לא אסר למזבח. אלא [וולד] נרבעת, נעבדה, ומוקצה ושהמית את האדם, משא"כ בטריפה ואתנן ומחיר ואינך דכתב שם התיר וולדותיהם למזבח, משמע דלאו ירך אמו הוא וכן משמע ממה שפסק המשתחווה לוולדות של איסורי מזבח שהן מותרים, הרי העובר לאו ירך אמו הוא, והרב עצמות יוסף ז"ל בדף ס"ח [של המסכת] האריך ופלפל בדברי רבינו ותריץ עפ"י התוס' זלה"ה שם, שחלקו בין טריפה לשאר דברים, דבטריפה כיון דחזינן דאית ביה חיות הד' סימנים אכשר ביה רחמנא משום הכי לאו ירך אמו הוא, ושם [כתב] להסכים דברי רבינו עם פירוש ר"ת ז"ל, דסבירא ליה דעובר לאו ירך אמו הוא, מכח דחיית התוס' מההיא דפרק הפרה ורבינו פסקה בפרקין עיי"ש.

ולענ"ד הא לא מכרעא שהרי עיקר למודו של רבא דמוכח מיניה דעובר ירך אמו הוא, היתה כי ליתא לפרה דמשתלם חצי נזק מן העובר וכמו שכתבו התוס', דאטו שני שוורים שאבד אחד מהם מי משלם, אידך, חלקו וחלק חבירו, ודין זה לא הזכירו רבינו כלל, משום דסבירא ליה דלאו הלכתא הוא, שהרי לדברי רבא שם דף מ"ז [ע"א] אתיא מתניתין

דדף ל"ג כר' ישמעאל, דסבירא ליה בעל חוב הוא, ולא כר' עקיבא דסבירא ליה שותפים נינהו, כמו שכתבו התוס' שם בד"ה ליתא לפרה וכו', ואנן קיימא לן כר' עקיבא מחבירו, וכיון שכן רבינו כר"ת ז"ל, וזהו דעת הראב"ד והרב כסף משנה בפרק ז' דהלכות עבדים, ודייקו טפי דברי רבינו, דלקמן פרק י"א דין י"א פסק, דהיא וולדה נגחו, ושוב הביא דין ילדה אחר גמר דין דולדה אסור שהעובר ירך אמו הוא, וכוונתו כמו שכתבו התוס' שם דכיון דעד עכשיו היה חיות הולד תלוי באם, הוי ליה כאלו עמד דין שניהם להריגה ולאו משום דהוי ירך אמו, דאל"כ למה הוצרך רבינו לטעם היא וולדה נגחו, תיפוק ליה משום דעובר ירך אמו הוא, אלא ודאי הדברים מוכיחים דסבירא ליה דלאו ירך אמו הוא, ובהכי ניחא להדיא דפרק ד' דפסולי המוקדשין דין ו' דפסק דאם שיירו משוייר משום דלאו ירך אמו הוא, וכבר ביאר שם הרב לח"מ ז"ל דטעמו משום דאדם מתכפר בשבח הקדש, והרב עצמות יוסף ז"ל שכתב [כן] נראה שלא ראה דבריו עיי"ש. וניחא נמי להדיא דאיסורי מזבח [שהשוה] החיטים לוולדות שהרי נשתנו, הרי דלאו ירך אמם נינהו, וניחא נמי מה שפסק סוף פרק י"ב דהלכות סנהדרין גבי היתה עוברה ונגמר דינה דלה ולוולדה נגמר כיון דהוי בגופה, וכמ"ש פרק קמא דערכין, אכן ראיתי להרב המגיד ז"ל בפרק שלישי דהלכות נחלות דין ב' הניח להן אביהם וכו', שנראה מדבריו דרבינו סבירא ליה עובר ירך אמו הוא, אכן יש לתמוה עליו ממה שפסק רבינו בפרק ג' דאיסורי מזבח הנ"ל, שכתב רבינו להדיא שהרי נשתנו וכו', ומעתה מה שכתב רבינו כאן מפני שהוא מגופה הכוונה שהיא וולדה הזיקו, וכתב כן לחלק בינה לביצת התרנגולת.

הלכה ה

ופחת הנפחת חולקין וכו'. בדפוס מגדל עוז כתוב ופחת הנבילה.

הלכה ז

שאחד מהן הזיק ואין העדים וכו'. לשון המשנה סוף פרק המניח, וכתב הרב בית יוסף חו"מ סי' ת' דעל כרחך צריך לאוקמה בשעדים מעידים שאחד מהם נגחו, דאל"כ לא הוי מצי למתני אם היו ב' של איש אחד חייבים וכו' ע"כ. וזו נראית דעת רבינו שכתב והרי עדים וכו', והקשה הרב לח"מ ז"ל, דא"כ כל הני פירכי דפריך גמרא, הא לא מייתי ראיה שקיל כדאמר מזיק, ומותיב מטענו חטים והודה לו בשעורים מאי קושיא נוקמה כולה מתניתין דומיא דרישא בדאיכא עדים, והכי נמי בכולהו פירכי דמותיב התם, ומוקי לה בדתפס, ואמאי, נימא הא דלא תפס ובדליכא עדים עיי"ש, והיא קושיא מבוארת וחזקה. אמנם ידוע דרב פפא הוא דמותיב לפרכא קמייתא והוא [לשיטתו] [דסובר] פלגא נזקא ממונא ופליג ארב הונא בריה דרב יהושע דאמר קנסא, כדאיתא התם פרק קמא דף

ט"ו [ע"א] ולפי דרכו של רבינו וסיעת מרחמוהי דסבירא להו דבעדים איירי יש לומר דרב פפא מותיב הכי אף למאן דאמר פלגא נזקא קנסא, כלומר לדידי יכילנא לאוקמי מתניתין אף בלא עדים, ואתיא ההיא דטענו בחיטים והודה לו בשעורים כפשטה, דהא ממונא והא ממונא, אלא אפילו למאן דאמר קנסא ומוקמינן למר בדאיכא עדים, דאז הוי ליה ממונא על פי עדים, ודומיא לטענו בשעורים וכו', דהוי ממונא בממונא לכולי עלמא, ולפי זה קשה על הרב גידולי תרומה זלה"ה דף נ"ו שראה להכריח כדברי הרב בעל התרומות שכתב, דההיא דטענו חטים וכו' בעדים היא, מהך דהכא, ואין נראה תיפוק ליה האי קנסא והא ממונא אלא ודאי כהאי נדיניה וכו', כאמור, ולאידך פירכי [איכא] למימר דעיקרא דדינא תקשה ליה אסתם תלמודא דמתרץ בהא ראוי ליטול ואין לו, ואמאי לא מתרץ הכי ברישא נמי, דהא לישנא דהמוציא מחבירו עליו הראיה שוה בכל החלוקות של המשנה, אלא מאי אית לך למימר דכולהו איצטריכו, כמו שכתבו התוס' [שם] ד"ה ראוי ליטול וכו', ולהכי מתרץ לה בתפס, דאילו בדאיכא עדים כבר השמיענו לעיל, אלא ודאי דהאמת כן [הוא] דבדאיכא עדים פטור על כל פנים, או דדמי לטענו חיטים, או משום דמודה בקנס פטור, ולקמן בע"ה יתבאר.

הלכה יא

לא היתה שם ראיה ברורה וכו'. קצת קשה דלמה לא כתב בזה שאם יש עדים משלם המזיק כמו שכתב בדין הקודם, והנה הרב המגיד זלה"ה כתב, דהכא אי אפשר לפרש בדאיכא עדים, דא"כ היכי פטרו רבינו הרי לעיל פסק דכל שיש עדים נתחייב המזיק כדבריו, אלא דהכא איירי בדליכא עדים והוא פטור מטעם מודה בקנס, ובאחד תם ואחד מועד כדין טענו חיטים והודה לו שעורים וכו' ע"כ, והרב בעל גידולי תרומה דף נ"ו, הקשה עליו דמשמע מדבריו דבטענו חיטים וכו', אי איכא עדים חייב בדמי שעורים, דמהסוגיא לא מוכח הכי, והקשה עוד מדברי רבינו פרק ו' דטוען ונטען, דמוכח דהודאת בעל דין כק' עדים דמי, הכי נמי כיון דהודה על עצמו, דלא (הודה) [חייב] לו שעורים אלא חיטים מה יועילו העדים ופסלם על עצמו, ומכח כל זה כתב כמסתפק דכוונתו הכא נמי בדאיכא עדים כההיא דלעיל, ודייק תיבה "ברורה" שכתב רבינו, אלא דההיא דלעיל דמחייבינן [לשלם] על פי העדים, היינו משום דאיירי בניזק אומר שמא כדמוקי לה בגמרא וכו' עיי"ש, וחילוקו נכון אם לא היה רבינו סותם דבריו, ולפחות עיקר החילוק דברי ושמא היה לו לרבינו לכותבו אפילו בדרך רמז, כיון דמדברי על עצמו מוכח הכי גם אי אפשר לפרש דבההיא דטענו חיטים אי איכא עדים שהעידו שהלוה לו, לא ידענו אם חטים אם שעורים שיתחייב, שהרי רבינו בפרק ג' דטוען ונטען דין ח' ביאר טעם

הפטור, משום דמה שטענו לא הודה לו ובדין י' דימהו, לאומר לחבירו בבית דין מנה לך בידי, ואמר לו האחר אינו לי בידך עיי"ש, דודאי אף אם יביא עדים ויעידו שיש לו בידו, אין לחייבו, כיון שהלה הודה בעין שאין לו בידו, לכך יותר היה נראה לומר דהכא בפלגא [נזקא] קנסא בלא עדים היא, כדברי הרב המגיד ז"ל, ומה שדימהו רבינו לטענו חיטים וכו', אינו אלא לענין הפטור, ולעולם דהאי כדיניה והאי כדיניה מכל שכן דשנינן בדתפס כמבואר, ומה שכתב רבינו
כמו שיתבאר בהלכות טוען הוא שם בפרק ג' בפירוש.

הלכה יד
או מועד ואדם וכו'. בדפוס מגדל עוז נמחק.

פרק י

הלכה א
ואם המית את העכו"ם וכו'. כתב הרב לח"מ ז"ל, שבא לרמוז [לטעם שנתן] לעיל פרק ח' דין ה' דשור של ישראל שנגח של הכותי פטור שאין הכותים מחוייבים על היזק בהמתם עיי"ש. ודברים נכונים הם, אך אכתי למה לא השמיענו רבינו בשור של כותי שהמית את ישראל, אם דנין את הכותי בכופר הכתוב בתורה, או במיתת הבעלים, דהרי יש פנים לכאן ולכאן, ומסתברא דאזהרתן זו היא מיתתן.

הלכה ג
או שהרג ג' בהמות וכו'. ידוע מה שכתב הרב כסף משנה לקושית הרב המגיד ז"ל, דבפרק ו' דין ח' פסק רבינו דבמועד לאדם אינו מועד לבהמה, ואיך כתב כאן דמועד לבהמה (אינו) [הוי] מועד לאדם, ותירץ ז"ל דהתם לענין נזיקין והכא לענין מיתה ע"כ גם בספר כתב יד קדמון מצאתי כתוב, וזה לשונו: גדולי המחברים כתבו דמועד לבהמה ולנכרי ולטריפה מועד לאדם ולישראל לשלם, ובמקום אחר כתבו שאף במועד לאדם אינו מועד לבהמה, ויראה מדבריהם שלענין הריגה מועד לזה מועד לזה, אבל לא לנזיקין מחדושי הרב המאירי ע"כ. וראיתי להרב לחם משנה ז"ל, שנתקשה בדברי רבינו לדברי רב זביד, מההיא דפרק קמא, מאי שנא גבי אדם דכתיב כי יגח, ומאי שנא גבי בהמה דכתיב כי יגוף, אדם דאית ליה מזלא כתיב כי יגח, בהמה דלית ליה מזלא כתיב כי יגוף, ומלתא אגב אורחא קמשמע לן דמועד לאדם הוי מועד לבהמה, ומועד לבהמה לא הוי מועד לאדם עד כאן, ומשמע דלענין מיתה איירי עיי"ש. ולענ"ד אפשר ליישב דההיא דכי יגוף דכתיב גבי בהמה איך הך גוונא, נגפה לאדם ולא מת, דהרי כוחו גדול

משל בהמה, כמו שכתב רש"י שם, דנגיפה נוחה היא בבהמה למות מן האדם וכו', וכיון שלא מת (לא נגף) הרי אין שם מיתה אלא [תשלום] הנזק שחבלה באדם, ומלבד תירוץ הרבנים הנ"ל ז"ל, עוד היה נראה לחלק בין מועד לאדם למועד לבהמה, דמועד לבהמה לא הוי מועד לאדם להחמיר, אבל מועד לאדם לא הוי מועד לבהמה כדברי ר' פפא שם, וזה עם מ"ש התוס' שם משם הרב מנחם ז"ל, דההיא לענין חזרה היא, ומפרש במועד לבהמה דלא הוי [מועד] לאדם דהכוונה דחזרה דאדם חזרה היא, משמע דסתמא המועד לבהמה לחוד (היו) [הוי] מועד לאדם להחמיר, וגם ברב פפא לא מצינו שידמה מועד לאדם למועד לבהמה.

הואיל והועדו הבעלים וכו'. כל אלו התקנות [האוקימתות] הנזכרות בגמרא דף מ"א [ע"א] ורבינו לא היה גורס [כגירסת] המפרשים בניחותא, וכמו שכתב הרב המגיד ז"ל, אלא דעדיין קשה, למה השמיט ההיא דרב אחא בריה דרב איקא, כגון שהוזמו זוממי זוממין, ולא אתותב דהא אף אי ליעודי גברא, כגון דאמרי כל אימת דקטיל תוריה גביה הוא קאי, אם לא שנאמר דמשום דלא שכיחא כולי האי לא חשיב לבארו מאחר שביאר אינך.

הלכה ד

ואע"פ שהכופר כפרה וכו'. הרב המגיד ז"ל, הביא דברי התוס', דסבירא להו דהבעיא היא על יורשי הניזק, דאילו לבית דין אם לא רצה לשלם פשיטא שממשכנין, ונראה שזה דעת רבינו ע"כ וקשה דרבינו לא ביאר דבר זה דממשכנין סתם שכתב סתמו בפירוש דאבית דין קאי, ואפשר שכוונתו דבעיקר הבעיא פסק לקולא, כיון דלא איפשיטא, ולכך נתכוון רבינו לכתוב ממשכנין, דהיינו מי שדינו למשכן שהם בית דין דווקא, ולא יורשי הניזק, ועיין להרב לח"מ ז"ל שפירש כוונת רבינו בין אבית דין בין אניזק כיון דבמקום גזבר קאי ולחומרא.

הלכה ה

כל אחד מהם משלם כופר וכו'. כתב רש"ל ז"ל דכיון דכופרא כפרה הוי ליה ספק איסורא, והולכין בספיקו להחמיר ע"כ, והכי נמי דברי הרב המגיד זל"ה עיי"ש. ומלבד זה מתוך צדדי הבעיא משמע דבעי משכוני, חד כיון דלחבריה הוא דבעי מיתבא ליה, ואידך דהוא לא חטא, ממוניה הוא דמזיק וכו', וצד שלא בעי משכוני אינו אלא חד צד כיון דכפרה הוא כחטאת ואשם דמי.

הלכה ז

אינו נסקל שנאמר וכו'. כתב הראב"ד זלה"ה, ואם בפני בי"ד הרג נהרג משום ובערת הרע מקרבך, וכתב עליו הרב המגיד ז"ל דיש לחלק דהאי קרא דובערת לא כתוב אלא באדם ע"כ, ולא ידעתי מי הכריחו לזה לצדד במחלוקת בין רבינו והראב"ד ז"ל, ואמאי לא נימא דרבינו גם כן מודה דאם השור שהוא טריפה הרג בפני בית דין נהרג משום ובערת הרע [מקרבך], וכמו שפסק רבינו פרק ב' דהלכות רוצח דין ט', שהוא המימרא של רבא בסנהדרין דף ע"ח, [ע"א] ואי משום דקרא לא כתיב אלא באדם כדברי הרב המגיד, הא לא מכרעא, חדא, דסתמא כתיב, ועוד דזיל בתר טעמא.

הלכה ח

המשסה כלב חבירו וכו'. עיין מה שכתבתי בזה לעיל פרק ו' דין ה'.

הלכה ט

אבל שור שהיה וכו'. במה שיש לדקדק בזה, עיין מה שכתבתי פרק ד' דחובל ומזיק [הלכה ו'] ופרק ד' דרוצח [הלכה א'].

הלכה י

היה מועד ליפול וכו'. עיין מה שכתב הרב המגיד ז"ל, ופירש מועד שעשה כן שלש פעמים וכו', נראה שבא לאפוקי ממה שכתבו התוס' דף מ"ד [ע"א] בד"ה ה"נ במתחכך וכו', דמועד דהכא ודלקמן לאו דווקא מועד בג' פעמים וכו'. אך מה שכתב ז"ל וכן מתברר בפרק הפרה לא מצאתי ברור זה שם, וכבר פירשה הרב לחם משנה ז"ל.

הלכה יא

ואפילו נכנס לתבוע שכרו וכו'. הקושי מבואר דלמה לא חילק בין שכיח במתא לשכיח בביתא דבעל הבית בשכיח ולא שכיח, וכבר תמה הרב המגיד ז"ל על זה, ולענ"ד שרבינו נתקשה בדברי הגמרא דף ל"ג [ע"א], דכי מתרץ לא צריכא בגברא דשכיח ולא שכיח וקרי אבבא ואמר להו אין, מר סבר עול, תא משמע, ומר סבר אין, קום אדוכתיך משמע, וכו', דכיון דמוקי לה בשכיח ולא שכיח, למאי איצטריך תו לאוקמי בקרי אבבא וכו', הלא עיקר קושיתו היתה אי דשכיח במתא מאי טעמא דאחרים, אי דשכיח בביתא מאי טעמא [דת"ק], וכדמתרץ דמחלוקתם תלוי בגברא דשכיח ולא שכיח, הרי נפשט ספיקו, עוד ז"ל דקדק דכי מיתנייא כמאן דאמר אין קום אדוכתיך משמע וכו', אמאי לא הזכיר הא דשכיח ולא שכיח, ולא סבירא ליה לרבינו כדברי התוס' ז"ל, שכתבו דעל כרחך בשכיח ולא שכיח הוא, דאי בשכיח זה לא היה קורא נכנס ברשות, דפשיטא דקום אדוכתיך משמע, ע"כ. ורבינו דהא לא מכרעא דאפילו אם נפרש הברייתא בין בשכיח

בין בלא שכיח, כיון דקרי אבבא ואמר לו [אין] דקום אדוכתיך משמע, כיון שבעל הבית הוא והשיבו הרי נכנס ברשות, אלא שבעל הבית פטור משום דאמר לו קום אדוכתיך, ומכח [כל] זה סבירא ליה לרבינו דהא דמתרץ תלמודא לא צריכא בשכיח ולא שכיח לאו דווקא הוא, דעיקר התירוץ הוא בדקרי אבבא וכו', דכיון שקרא לו והשיבו הוי ליה נכנס ברשות, ואפילו הכי פטור דקום אדוכתיך משמע, ומינה דאם נכנס סתם הוי ליה ברשות, הבעלים פטורים, ודייק נמי דלא מסיים בגמרא שמע מינה כמו שאיתא במקומות אחרים, לרמוז דלא נדייק הא בלא (הא) [קרא] אבבא הבעלים חייבים דליתא כאמור, ולכך רבינו העתיק עיקר הדין בסתם כדברי הברייתא הראשונה, ופסק כתנא קמא, ושוב בא לקרי אבבא וכו', יכול שההיא הברייתא האחרת דמתניא סתמא, ויש שיטות אחרות בזה דהרי"ף השמיט הברייתא כולה, וכתב עליו הרא"ש ז"ל דסבירא ליה דנשתנו הזמנים, ורש"ל ז"ל הסביר ופירש דברי רבינו גם כן על דרך זה, והדוחק מבואר דדרכו של רבינו להעתיק מה שאיתא בגמרא, גם הרב בית חדש והפרישה עמדו בזה, ולענ"ד [כתבתי זה].

הלכה יד

נראה לי וכו'. הראב"ד ז"ל השיג על רבינו, וביאור דבריו עיין להרב לח"מ ז"ל, ודברי רבינו מבוארים.

פרק יא

הלכה א

וכל המעוכב גט שחרור וכו'. הרב המגיד ז"ל תמה, דלמה לא ביאר רבינו דאם תפס אין מוציאין מידו וכו'. ואיני רואה תמיהה, מאחר שלא הזכיר זה בגמרא, ומכל שכן שכבר ביארו רבינו פרק ד' דחובל ומזיק, [הלכה י"א] במחוסר הגט שעדין לא הגיע לידו, דאם הפיל שינו ואחר כך סימא עינו אינו נותן דמי עינו ואם תפס אין מוציאין מידו ע"כ. ואדרבא קשה קצת על הרב כ"מ ז"ל דבפרק ה' דעבדים [הלכה י"ד] כתב בתירוץ ראשון במה שפסק רבינו שם, דנותן לו דמי עינו היינו שכתב לו גט שחרור בין הפיל שינו לסימא עינו עיי"ש, וקשה דא"כ מילתא דפשיטא היא כיון שכבר יצא מרשותו לגמרי, ואי בלא הגיע הגט לידו אכתי קשה דבהא הוא (דקנסינן) [דנקטינן] בהלכות חובל ומזיק ויש ליישב. והרב כסף משנה ז"ל כתב על דברי הרב המגיד ז"ל. דבהא לא חסריה ממון משא"כ בההיא דחובל ומזיק, ולא זכיתי להבין דבריו, דהכא בנגח העבד קאמר רבינו,

ובין לעבד בין לרבו אין לך חיסור ממון גדול מן המיתה, ומה שכתב רבינו שהרי יצא לחירות הכוונה כלפי האדון לא נשאר קנין עליו, וכמו שכתב בהלכות חובל ומזיק.

הלכה ב

המית מי שחציו עבד וכו'. הרב המגיד תמה על רבינו שלפי הסוגיא דהשולח דף מ"ב [ע"א] לא יתכן פסק זה בעבד ודברים ברורים הם, אך לרבינו אפשר דדחיקא ליה מלתא לאוקמי סתם ברייתא כמשנה ראשונה, ודלא כהלכתא, ואם יפרש דאתיא כמשנה אחרונה א"כ מוכח דנפשטה בעיין, וזה אינו דבעיא לא נפשטה, וכמו שכתב הרב המגיד ז"ל עצמו לעיל מיניה, וכן כתבו התוס' שם ד"ה מאי לאו וכו', ויש מי שרצה לתרץ עוד, דרבינו איירי בעבד של יתומים קטנים דלאו בני דיעה וכפיה נינהו, על דרך שכתבו התוס' שם בד"ה יום של רבו וכו', ודוחק. ועוד נראה לומר דעיקרא דדינא המציאות אין שווין, דבחציו עבד אף שכופין את רבו, מכל מקום השתא מיהא אדון גמור [הוא], ואדון קרינן ליה כלפי צד עבדות שבו, משא"כ במעוכב גט שחרור שכבר שחררו והפקיע קנינו ואינו מחוסר אלא הגט, ולכך רבינו סבור דאף שתלמוד היה רוצה להעתיק אינו אלא לגלוי מלתא בעלמא, ודחו ליה כמשנה ראשונה, אבל לפי האמת אין אנו צריכין לזה והוא מבואר.

הלכה ג

שור שנגח אשה וכו'. מבואר הדבר שפסק כרב אדא בר אהבה דף מ"ב, [ע"א] והתוס' יו"ט ז"ל הקשה על זה ממה שפסק פרק א' דהלכות נערה בתולה, וכן הקשה בשו"ת שי למורא סי' קכ"ט, וכבר כתבתי הנראה לפענ"ד שם, ובמקומו נאריך עוד אי"ה.

הלכה ה

כיצד שמין אותה וכו'. משנה שם, וכן פסק בפרק ד' דהלכות חובל. [הל' ב'].

הלכה ח

ומהיכן משתלם וכו'. הרב המגיד ז"ל ביאר דעת רבינו על פי הסוגיא דף צ"א [ע"א], דאין חוששין לעינוי דינו של השור, וכשברח השור ליכא ביה רדיא וכו', והקשה עליו הרב לחם משנה ז"ל, ממה שאיתא בגמרא אי ברח כי לא דנוהו דיני נפשות היכי דיינין ליה דיני ממונות בלא בעלים, ואי ברח דקאמר היינו השור, זה לא נאמר אלא גבי דיני נפשות, דקיימא לן כמיתת הבעלים כך מיתת השור, (זה לא נאמר אלא גבי דיני נפשות,) אבל בדיני ממונות מנא ליה דבעינן שהשור יהיה לפני הבית דין, וכתב על זה דאולי לא היה גורס רבינו לא זאת הקושיא ולא תירוצא, ועוד הקשה ממה שאיתא שם, אי הכי תם נידייניה דיני ממונות ברישא וכו', דאפילו נידייניה דיני נפשות ברישא נוכל לדון אחר

כך ממונות כדי להשתלם מרדייא עיי"ש. ולענ"ד אין לשבש הגרסאות, ואין הכי נמי דאי הוה היזק לחודיה לא הוה בעי שיהיה השור לפנינו, כיון שאין בזה דין מיתה, אבל בדפתיך ועריב בהך שור דיני ממונות בהדי דיני נפשות, כי היכי דבעינן בדיני נפשות השור לפנינו כך בדיני ממונות דידיה בעינן שיהיה בפנינו, וזה הוא כח המקשן, ואפשר שלזה כיון הרב המגיד ז"ל שכתב, ואפשר לפרש הסוגיא על דרך זה [וכו']. ולאידך קושיא נראה דבגוף הסוגיא גם כן יש להקשות כן, אלא דיש לומר בכח דלפחות נידייניה דיני ממונות ברישא וכו'. ולאידך שכתב הרב לחם משנה ז"ל דב' תירוצים הם כן לאשמועינן. אלא דיש לומר דרבינו פסק ברישא ולא מטעמיה דהיינו עינוי הדין ודוק.

הלכה ט

שור שהמית את האדם וכו'. נראה פשוט דהך דינא אינו אלא בהמית לחוד, דאילו המית והזיק, כיון דאף שנגמר דינו להריגה, אכתי דנין אותו לממון לשבח רדיא, כמו שפסק בדין הקודם, נראה ודאי שישתנה הדין, ועיין להתוס' פרק הנשרפין (סנהדרין דף פ') [ע"א] ד"ה בשור שלא נגמר דינו וכו'.

הלכה י

אלא בפני השור וכו'. מפשט הגמרא משמע דזה לא נאמר אלא בהמית, אבל אם הזיק כגון שם, (מיתת) [דין] השור לא בעינן בפניו, אף שדברי רבינו סתומים בזה, עיין מה שכתבתי לעיל דין ח'.

הלכה יב

ולדה מותר וכו'. כבר כתבתי הנראה לענ"ד בפרק ט'.

הלכה יג

כל הקודם בו זכה וכו'. הוא הדין לעבד שהוזמו עדיו, שזוכה לעצמו, כמו שכתב הפרי חדש ז"ל בשם הירושלמי.

פרק יב

הלכה א

מלא גזות של צמר וכיוצא בזה. פירוש דאיכא הבלא וליכא חבטה, ורבינו פסק כשמואל לגבי דרב, כמו שפסק לקמן דין י"ד וט"ו, דלא כהרי"ף שפוסק כרב, משום דרב חנניה מסייע ליה.

הלכה ב

או שחפר ופתח לרשותו וכו'. דקדק הרב לח"מ ז"ל, דמהגמרא מוכח דבחפר בסמוך לרשות הרבים אפילו ברשותו חייב, לבד בחופר לאושין, שהם יסודות הבית והביאו הטור חו"מ סי' ת"י, ורבינו לא הזכירו ע"כ. ואפשר דמסקנא דמלתא דמוקים ליה בארווח ארווחי, דהיינו סמוך לרשות הרבים מלתא דפשיטא היא, ולכן השמיטו דודאי לאושין לאו היינו בור שחייבה תורה.

הלכה ג

או שחפרתו בהמה וכו'. דין זה לא נזכר בגמרא, ומכל מקום הטור חו"מ סי' ת"י הזכירו בשמו, ואף שהיה נראה שיש ללמדו במכל שכן מדין שור של חבירו שחפר ברשותו, דאף שיש לשור בעלים אפילו הכי חייב בעל החצר, מכל מקום יש לדחות דהתם מכיון שבעל השור חייב לבעל החצר ההיזק שעשה לו בחצירו, ובכללו מה שצריך למלאות החפירה, משום הכי חייב בעל החצר כשלא מלאהו, משא"כ בנחפר מאליו וכמו שכתב הפרישה עיי"ש.

ואחד החופר או הלוקח וכו'. דין זה לא נתבאר בגמרא, ומכל מקום ראוין הדברים למי שאמרן, מטעם הפסוק וכו', וכן כתבו הטור והרב בית יוסף שם.

הלכה ה

הרי זה פטור וכו'. עיין מה שכתב הרב המגיד, דשאני הכא שלא בא האונס מחמת הפשיעה וכו'. בהגהות הרמ"ע [מפאנו] ז"ל כתב יד כתב, שכן כתב הרי"ף פרק המפקיד, וכן כתב הרב לח"מ ז"ל, ועיין מה שכתבתי בזה לעיל [פ"ד ה"א].

הלכה ז

ועבר הראשון ולא כסהו (השני) [והשני] וכו'. [כתב] הרב המגיד ז"ל משנה מפורשת פרק הפרה ע"כ. ואין כן גירסתינו דתנן השני חייב, ואולי דכוונתו כגירסת הרי"ף והרא"ש ז"ל, דתנן הראשון חייב, וראיתי להטור חו"מ סי' ת"י שכתב על דרך רבינו דלא נהירא אלא דשניהם חייבים, והרב בית יוסף ז"ל כתב עליו דכי היכא דמדברי הרי"ף ז"ל צריך לומר דאף הראשון קאמר הכי נמי יש לומר מדברי רבינו ז"ל ע"כ. ואף דרבינו הוא מפרש (מ"ש) [מה שכותב] (וצ"ע) [וצריך לומר] שדרכו להעתיק דברי המשנה, גם יש לומר דהדין דין אמת [ד]היכא דשניהם שקולים שניהם שוים, אלא דרבינו נחית להיכא דהדליו (בור) [בידו] הראשון דאז השני פטור, וכן נראה מדברי הרב ב"י ז"ל, ובאמת קושיות הש"ס דבעי וראשון מאימת מיפטר, אתי שפיר לגירסת רש"י זלה"ה.

הלכה ח

ואם מסרו לחש"ו וכו'. וכן פסק ז"ל פרק ד' דין ו' עיי"ש.

הלכה יא

ומהן טפח אחד מים וכו'. מבואר הדבר שאין גירסת הגמרא שלפנינו מכוונת לפסק רבינו ז"ל, והרב המגיד הביא הגירסא שהיה גורס רבינו, אלא דקשה שהביא ההיא דבור ח' באם תימצי לומר, וכבר ידוע [שדרכו] של רבינו לפסוק כאם תימצי לומר, אם לא שנאמר דהך אם תימצי לומר שהזכיר הרב המגיד ז"ל, הוא פירוש להבעיא ראשונה כדי להוציא תשעה לא שהוא לשון הגמרא.

אין מחייבין אותו לשלם וכו'. אין להקשות דאיך על המיתה יהיה פטור, ועל ההיזק יתחייב, ועוד דאין לך היזק גדול מהמיתה, דיש לומר דעל המיתה פטור משום דהוי ליה כאנוס כיון שאין בו שיעור מיתה, וכמו שכתב לקמן דין ט"ו.

הלכה יג

ונפל לתוכו שור ומת וכו'. ידוע מה שכתב מרן כסף משנה לתמיהת הטור ז"ל, וכן כתב בבית יוסף חו"מ סי' ת"י וכן כתב הרב בית חדש ז"ל, אמנם בדרישה שם לא ערבו [לו] דברי הרב בית יוסף וכתב דרך אחר עיין עליו.

הלכה טז

וכן אם נפל לתוכו וכו'. נראה דזה מה שאיתא שם דף נ"ד [ע"ב] נפל לתוכו בר דעת פטור, ופריך אלא מעתה אדם בן דעת, הא לאו בן דעת חייב, שור ולא אדם כתיב, אלא מאי בן דעת מין בן דעת ע"כ. וכיון שכן הוי ליה לרבינו לבארו, ויש לומר דלרבא לא קאי הך ברייתא אלא אשור, כדקאמר בתם הכי, אף שהדין אמת דשור ולא אדם כתיב, ופסקו רבינו לקמן ריש פרק י"ג.

הלכה יז

שור פסולי המוקדשין וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל, דגם רבינו סבירא ליה כהראב"ד ז"ל דאע"ג דפרקיה שהרי לא חילק ע"כ, ולפי זה צריך לומר דמה שכתב רבינו דרשה דוהמת יהיה לו וכו', אעיקר הדין קאי, ולאו דווקא, אך עדין יש לגמגם ממה שכתב ריש פרק א' [דהל' איסורי מזבח] דשור הקדש שנפדה הוי ליה כחולין, ועיין מה שכתבתי לקמן דין כ"א, ויש מפרשים דבבכור בעל מום קאמר.

הלכה יח

ואם נפלה לאחוריו וכו'. אין לשון רבינו מכוון מכמה טעמים, וכבר הרגיש בזה הראב"ד והרב המגיד ז"ל, ועוד האריך הרב לחם משנה ז"ל, והעיד על עצמו שהוא דוחק, ואין הדברים הללו מצויין כדי להאריך בהם, כמו שכתב הרב המגיד ז"ל.

הלכה יט

אם מועד הוא בעל הבור משלם וכו'. מבואר הדבר דרבינו סבירא ליה כפירוש רש"י ז"ל שפירש, דאף אם הוי שור הניזק פקח חייב, דליכא למימר איבעי לך לעיוני ומיזל דהא חבירו דחפו ע"כ. והתוס' ז"ל כתבו דא"כ כשנופל מעצמו אמאי [פטור] הוי ליה לחייבו משום דתחלתו בפשיעה פן יפול על ידי שוורים וסופו באונס עיי"ש. ולפירוש רש"י (ז"ל) [צ"ל] דאין האונס בא מחמת הפשיעה שהרי מעצמו נפל, משא"כ בהפילוהו דהוי ליה פשיעה גמורה, וזהו דעת רבינו ז"ל, ותו דהך מלתא לא (מבעיא) [מקריא] פשיעה גמורה. דלא שכיחא שיפלו השוורים אהדדי.

הלכה כא

אם תם הוא זה וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל, דבלא נפדו קאמר, דבנפדו הרי יצאו לחולין כמו שכתב רבינו לעיל פרק שמיני עיי"ש. אלא דקשה קצת ממה שכתב לעיל דין י"ז בשור פסולי המוקדשין שנפל לבור דפטור מקרא דוהמת יהיה לו, ושם פירש הרב המגיד דאף בנפדו קאמר, מדלא חילק רבינו, והרי גם כאן לא חילק רבינו, ואפילו הכי אנו מפרשים דהכא בלא נפדו דוקא קאמר ויש ליישב.

הלכה כב

ואם מת השור וכו'. כר' יוסי סוף פרק קמא דערכין, דיוצא ליהרג אם הזיק חייב, משום דסבירא ליה מלוה על פה גובה מן היורשים, וכן פסק פרק א' דערכין דין י"ד, ופרק י"א דמלוה ולוה דין ד', וכל האוקימתות שנאמרו שם, אינן אלא למאן דאמר דאינו גובה, ואף שאמרו שם והלכתא דיתבי דייני אפומא דבירא, הכוונה דלהך מאן דאמר צריך לומר כן. [בכת"י חסר כשלש שורות כאן].

פרק יג

הלכה א

מפי השמועה למדו וכו'. לא נתמעט אדם אלא ממיתה, אבל אם הוזק חייב בעל הבור, כמו שכתב פרק י"ב דין ט"ז, ושור וחמור לאו דווקא דהוא הדין לכל בהמה וחיה ועוף כמו שכתב ריש פרק י"ב.

הלכה ג
נתקל בקרקע ונחבט וכו'. עיין להרב לח"מ והדרישה ז"ל חו"מ סי' תי"א מה שדקדקו בזה.

הלכה ד
והרבין גללים וכו'. מימרא דרבא דף מ"ח [ע"א] ואוקמתא דרב פפא וכו', ופירש רש"י [בד"ה] ונטנפו כליו, לאחר מיכן וכו', משמע דאם בשעה שהטיל הגללים [טינף] הכלים ישתנה הדין, דלא הוי דומיא דבור דאחר שכרה נפל ועיי"ש וצ"ע.

הלכה ה
המניח את הכד ברה"ר וכו'. דברי רבינו ישרים נכונים על פי הסוגיא דריש פרק המניח, אמנם הרי"ף ז"ל והרא"ש זלה"ה לא פירשוה כן, וכבר תמה הרב בית חדש ז"ל על הרא"ש בחו"מ סי' תי"ב. ועיין עוד להרש"ל ז"ל.

הלכה ז
בין הפקיר בין לא הפקיר וכו'. משום דדין הפקר לא נאמר אלא בבור ונפילת בעל חי כמו שכתב בריש פרק י"ב.

הלכה י
הקדרים והזגגים וכיוצא בהן וכו'. עיין מה שכתב הרב המגיד דשיטת רבינו כשיטת הרי"ף ז"ל ורש"י ז"ל וכו', כלומר ודלא כהרא"ש ז"ל, והרב לח"מ ז"ל האריך בזה עיין עליו, וגם בדרישה ופרישה ז"ל חו"מ סי' תי"ג כתב לדברי רבינו הרב לחם משנה ואין להאריך.

הלכה יב
כמו שביארנו הוא לעיל דין ד', ולשון הירושלמי שם קשה להבין שכתוב שם השופך מים וכו', רב הונא אמר שנחבט בקרקע, אבל נתלכלכו כליו חייב, רב אמר אפילו נתלכלכו כליו פטור וכו', וקשה דמאי אבל דקאמר, הא מתניתין בחיובא, ותו דרב דקאמר אפילו נתלכלכו כליו פטור, מלבד דהוי היפך מה שאיתא בתלמוד שלנו, אכתי קשה דבמאי מוקים לה למתניתין, אי בכלים איהו (פטור) [פוטר], אי בקרקע איהו סבירא ליה להבלו ולא לחבטו וכעת צ"ע.
נבלעו המים בארץ וכו'. הראב"ד ז"ל כתב דזהו הנעשית טיט, וזהו כרפשא שאמרו בגמרא, וגירסת רבינו מי סברת דתמו מיא, לא, דלא תמו מיא, ותרתי בדלא תמו מיא למה לי, וכו' ע"כ. ולא ידעתי מי הכריחו לשבש הגירסא, כיון דאפשר לפרש נמי דלא תמו מיא דהיינו רפש וטיט כפירוש רש"י ז"ל, ואעיקרא דמלתא נראה, שאין לפרש

דברי רבינו שכתב, נבלעו המים שכוונתו שנעשו רפש וטיט, דא"כ אלמה כתב ונשארה הארץ חלקה, הרי אם היא רפש וטיט איך תהיה חלקה, ותו קשה דאם איתא [למה] לא כללה רבינו בחלוקה ראשונה, ולימא, השופך מים ברשות הרבים בין נבלע בין לא נבלע, ולמאי איצטריך להפריד החלוקות, אלא ודאי נראה דהך דנבלעו הוי כפשטא שנבלעו ממש, ואין בהם אלא הלחלוחית בשטח הארץ, דמינה נשמע דבתחלה איירי כשהמים הם בעין בין נעשו טיט בין לא נעשו, דאז שייך שפיר טינוף הכלים, משא"כ כשנבלעו ממש דאז אין שייך (אלא) [אלו] החלוקה של השופך ברה"ר, ומה מאוד נעמו לחכי דברי התוס' ז"ל שכתבו, דכי קאמר תלמודא לא בדתמו מיא הכוונה דבתמו נמי איירי עיי"ש, דבהכי אתי שפיר מאי דפריך תרתי למה לי, כלומר ההיא דנשברה כדו ברשות הרבים דבשתיהם קתני סתמא דהיינו בכל גווני, וקרוב לשמוע דגם רבינו סבור כן כדבר האמור:

הלכה יד

ואם קדם אדם וכו'. כתב הרב המגיד ז"ל ופסק כרב, דאמר התם כל הקודם בהם זכה בין בגופן בין בשבחן, ותמה הרב כסף משנה ז"ל דלמה השמיט רבינו ההיא דאין מורין כן שאמר(נו) שם, ויש לומר דההיא דחויא בעלמא הוא ע"כ. והקשה [הרב לח"מ], דא"כ במאי פליגי, ותירץ הרב לחם משנה ז"ל דרבינו ס"ל כפירוש רש"י זלה"ה אמתניתין שפירש דרבן שמעון בן גמליאל שמעיה לתנא קמא דלא קניס אלא שבחה אבל גופה לא, ואתא רשב"ג למימר דגוף נמי כל הקדם בו זכה ע"כ, וקיימא לן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו וכו' ע"כ. וקשה טובא דבשלהי [בבא] מציעא, אמר אביי רב יהודה ורשב"ג ורבי שמעון כולהו סבירא להו כל מקום שנתנו חכמים רשות והזיק פטור, והוי ליה שיטה ואין הלכה [כשיטה], כמו שכתב הרא"ש שם, אם לא שנאמר דאף דפטור אם הזיק מכל מקום בהא דקנסו חכמים דכל הקודם זכה קיימא לן כותיה, על דרך שכתב הרב המגיד שם דין ט"ו יש לכל אדם וכו'.

הלכה טו

ברגלי אדם ורגלי בהמה וכו'. בדפוס מגדל עוז מוסיף וברגלי בהמה.

הלכה טז

אבל לא ללבנים וכו'. בדפוס מגדל עוז כתוב, לא לבנים וכן גירסתינו במשנה, וידוע דיש חילוק גדול בין גירסא זו לגירסא זו.

הלכה יט

וכמה הזמן שלושים יום. כן הוא בגמרא להדיא, אמנם הטור חו"מ סי' תט"ז כתב סתם, נראה דסמך אסתם זמן בית דין שהוא שלשים יום, כמו שכתב שם סימן ט"ז וסימן ק"י, ויותר נראה לומר דל' יום שאמרו בגמרא, [היינו] למרבה, אמנם האמת הוא דהכל לפי ראית הבית דין, וכמו שכתב הרב ב"י בשם הרשב"א ז"ל.

ומה שסיים רבינו

מפני ששהה אותן, נראה שהוא לשון מיותר, אלא נראה שדקדק שתשלום ההיזק אינו מפני שעבר על דברי בית דין שזה מוטל עליהם, אלא מפני השהיה דווקא קאמר ודו"ק.

הלכה כ

המצניע את הקוץ וכו'. לשון המשנה, ורבינו השמיט גדר שנפל, נראה שלא היתה גירסתו במשנה, וכן בפירוש המשנה, ונמשך אחריו הטור והרב בית יוסף סי' תט"ו, והא דמצניע את הקוץ וכו' היינו ברשות הרבים וכמו שכתב הרע"ב.

הלכה כב

כדי שלא תעלם המחרישה וכו'. זו היא גירסת הירושלמי שהביאו התוס' ז"ל, אמנם גירסתינו כדי שלא תעכב המחרישה, ורבינו נמשך אחר גירסת הירושלמי מפני שלגירסתינו אין זה שבח לחסידים, כיון שהיו מכוונים להנאת עצמן.

הלכה כג

ואין עושין חלל תחת רה"ר וכו'. הכנסת הגדולה חו"מ סי' תי"ז הביא מהרי"ט ז"ל, דדוקא תחת רשות הרבים, אבל בחצר ואפילו של שותפים שפיר דמי עיי"ש, ונראה דדבר פשוט הוא.

הלכה כד

אין מוציאין זיזין וכו'. בפרק חזקת הבתים הביאו ההיא דרבי אמי דהוי ליה זיזי דהוו נפקי למבואה, ומסיק משום דבני מבואה מחלי גביה, ופירש רש"י, דמבוי כל בני החצרות מהלכין בו, גם הנימוקי יוסף פירש למבוי שאינו מפולש, ואע"פ שהוא מקום הלוך לכל בני החצירות, מכל מקום היו יכולין למחות כיון שהוא שלהם וכו', מחלי גביה שאמרו לו בפירוש דאל"כ וכו' ע"כ. ויש לגמגם על זה מההיא דרבי ינאי דהוי אילן [הנוטה] לרשות הרבים וכו', מעיקרא סבר ניחא ליה לבני רשות הרבים דיתבי בטוליה, כיון דחזא דקא מעכבי שדר קצייה, ואם איתא שמחלו לו בפירוש, היכי קאמר דמעיקרא סבר דניחא להו דיתבי בטוליה הרי מחלו בפירוש, ועוד דבני רשות הרבים כל העולם משמע, כמו שכתב הרשב"א ז"ל שם, ואיך שיהיה מבואר יוצא בהדיא, דרבי אמי במבוי

[שאינו] מפולש קאמר, וכמו שכתב הנמוקי יוסף, וכן נראה מדברי רש"י ז"ל שכתב שכל בני החצירות מהלכין בו, ואי הוה מפולש אף בני השוק הרבים נדונין בהילוך, ומכאן קשה להרב בית יוסף ז"ל שכתב בסי' תי"ז בשם ר"י דבמבוי שאינו מפולש דווקא קאמר ע"כ, משמע דהדבר מוכרח מצד עצמו דלכולי עלמא באינו מפולש דווקא קאמר ע"כ. גם הרב ב"ח ז"ל שם הזכירו בפשיטות עיין עליו, אך לא ידעתי למה השמיט רבינו כאן דין זה דמבוי דכי מחלי ליה שפיר דמי וצ"ע.

הלכה כו

אילן שהוא נוטה לרה"ר וכו'. לשון המשנה סוף פרק לא יחפור אך בסוף פרק חזקת הבתים משמע שאינו [צריך] לקוץ עד שיעכבו עליו בני רשות הרבים דאם אינן מעכבים אפשר דניחא להו להנות מצל הענפים, כעובדא דרב ינאי כדקאמר התם, מעיקרא סבר ניחא להו לבני רשות הרבים דיתבי בטולא, כיון דחזא דקא מעכבי שדר קצייה, ולא ידעתי למה לא הזכירו רבינו.

הלכה כז

מי שהיתה דרך הרבים עוברת וכו'. הלשון מגומגם, וצריך להגיה נטלה ונתן להם מן הצד, כלומר שנטלה לעצמו ומנע את הרבים מעבור בה ונתן להם דרך אחרת מן הצד וזכו בני רשות הרבים בשתיהם ועיין במגדל עוז ז"ל. ובתוס' יו"ט סוף פרק המוכר פירות:

פרק יד

הלכה א

המדליק בתוך שדה חבירו וכו'. הלשון מגומגם, משמע דאם הדליק בתוך שדה חבירו וכו', מהיכא תיתי שלא יתחייב, ותו דכי תצא [אש] מעצמה משמע, וראיתי בדפוס "מגדל עוז" ונמחק שם תיבת חבירו, ובהכי [ניחא] שהדליק ברשותו, ומעצמה עברה הדליקה לשדה חבירו, אך ראיתי להתוס' יו"ט ז"ל שלא הבין כן, אלא שהמדליק בשדה חבירו אין לו שיעור, ובאמת הכי מוכח ממה שכתב רבינו לקמן הדליק בתוך רשותו וכו'.

הלכה ב

וכן אם עברה נהר וכו'. מבואר הדבר דמדלא הזכיר דברי שמואל באריתא דדלאי, משמע דסבירא ליה דמחלוקת רב ושמואל אינו אלא אית ביה מיא או לא, ופסק כשמואל דבדאית ביה מיא דווקא [קאמר], וכמו שכתב הרב כסף משנה זלה"ה. אלא שראיתי להטור חו"מ סי' תי"ח שכתב, ואם יש ביניהם נהר רחב שמונה אמות אף אין בו מים או קטן ויש בו מים פטור ע"כ, משמע שהוא מפרש דברי שמואל באריתא דדלאי דאפילו

אין בה שמונה אמות קאמר, ולא ידעתי מי הכריחו לזה, דברייתא דמייתי התם, קאמר נהר או שלולית שהם רחבים שמונה אמות, משמע דשניהם שוים ברחבן, וכן נראה [ממה שכתב] הרב לח"מ ז"ל, ולענ"ד דהטור ז"ל מפרש שלולית דברייתא הוי כעין נהר, ואריתא דדלאי דשמואל הוא יאור קטן שאינו [דומה] לנהר.

הלכה ז

לבה וליבתו הרוח וכו'. דין זה הוא בברייתא דמייתי התם, ת"ר ליבה וליבתה הרוח אם יש בליבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור וכו'. והראב"ד ז"ל השיג עליו, דלמה לא חילק בין אם יש בליבויו כדי ללבותה, והרב המגיד ז"ל תירץ, דלפי האוקימתות של אביי ורבא [ורב] זירא, החילוק דאין בליבויו הוא דווקא באותם האופנים, אבל בלאו הכי אף דאין בליבויו כדי ללבותה חייב, ולכך רבינו לא חילק מה שתירצו, ולא פסק כרב אשי דמוקים לברייתא כפשטה ע"כ. והקושי מבואר דכמאן מהני אמוראי פסק, דאותו שפסק כוותיה הוי ליה לאשמועינן אותו הדין וחלוקו, וגם לדברי הרב כסף משנה ז"ל, שהוכיח דרבינו פסק כרב אשי, סוף כל סוף הוי ליה לחלק, בין יש בליבוי כדי ללבות לאין בו, כפשט הברייתא שהשיג הראב"ד ז"ל, ואפשר היה לומר, [דרבינו] סבירא ליה דמתניתין פליגא אברייתא, דהיינו סיפא דברייתא דבמתני' הדבר תלוי ברוח (דאין ללבות) [דאם ליבתה] הרוח נפטרו כולם, ואם לא ליבתה הרוח אחרון חייב על כל פנים, והיינו דווקא באחד הביא את האור ואחד הביא את העצים (או) [אז] בשלבתה הרוח כולם פטורים, משא"כ אם ליבה אף שהרוח סייע חייב כדין הברייתא, דמחלוקת באיכות הליבוי, ומה דשקיל וטרי אמוראי אינו אלא להסביר הברייתא לרווחא דמלתא, אבל לפי האמת הדבר אינו תלוי אלא ברוח שאינה מצויה, וכן פירשו המשנה התוס' והרשב"א ז"ל עיין עליהם, ועוד אפשר לומר עם מה שכתבו התוס' שם ד"ה ליבה וכו' דכשאין הרוח כדי ללבות מיירי ולכך כשיש בליבוי כדי ללבות חייב המלבה כי הוא עשה הכל וכו' ע"כ וזה ידוייק בדברי רבינו שסיים שהרי הוא גרם בא לרמוז דיש בליבויו כדי ללבות קאמר. והטור ז"ל [חו"מ] סי' תי"ח חילק להדיא כמו שחילקו בברייתא, ופסק כרב אשי עיין עליו, ובדברי הרב המגיד נפל ט"ס, במה שכתב ב' האישים צריך לומר הליבויים, ומה שכתב לא היה נושב אלא הרוח שאינה מצויה תיבת שאינה הוא ט"ס, וצריך לומר רוח מצויה, ומה שכתב ואם כן לבתו צריך לומר ואחר כן לבתו, וכן הכי [בדפוס] מגדל עוז.

הלכה י

ונשרף עמו חייב וכו'. הראב"ד ז"ל השיג דהכא לאו (בטמון) [בממון] איירי, ובאמת אין פירוש לאלו הדברים וכמו שהעיד הרב המגיד ז"ל, אך ראיתי להרמ"ז ז"ל שכתב

שט"ס הוא וצריך לומר לאו בטמון איירי, וכן מצא בהגהה, והיא גירסא נכונה ואמיתית, ואין ספק שאילו היה גורס כן הרב המגיד ז"ל לא היה דוחה דבריו, דכוונת הראב"ד ז"ל כדברי רש"י ז"ל דהא דגדי כפות לא בטמון איירי, דומיא דרישא אלא בגלוי ומדרשה דאו הקמה וכו'. ושם ראיתי להרמ"ז ז"ל שהרבה להקשות על הרב המגיד ז"ל חדא, דאדרבא אי בעי קרא לאשמועינן דאף הגדי דרכו להיות בגדיש, ומשום הכי חייב הוי ליה להקדים הודאת חכמים למה שדרכו, ואחר כך ליתני ההיא דגדי, לומר שאף הוא דרכו, ותו דכפות לא קאי אריש דאיירי במדליק בשלו, ותו אמאי לא תני בגדיש ומודים וכו' ע"כ. ואיני רואה שום קושיא דאם הוה תני ההיא דגדי בתר הודאת חכמים, הייתי מפרשה כדברי רש"י והראב"ד דבגלוי איירי, ומשום בעלי חיים מדרשה דאו הקמה וכו', ומה שהקשה עוד לא קאי אריש דאיירי במדליק בשלו וכו', לא ידענא מאי קאמר ז"ל, דרב כהנא הוא דאוקי מחלוקתם במדליק בשלו, ורבא אקשי עליה, ואוקמיה למתניתין בין בשלו בין בשל חבירו, למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה, גם מה שהקשה דאמאי לא תני בגדיש וכו', לא קשיא דכיון דתנו רבנן שכן דרך בני אדם להניח בבתים, מעתה זיל בתר טעמא כמה שהוא דרך, ובספר בית דוד נר"ו תמה עוד במה שכתב הרב המגיד ז"ל שכן מצא בתוס' וכו', דליתא דלר"ת טעמא דהפסיק היינו לאשמועינן דאף על גב דלאו אורחיה בגדי להיות כפות חייב, ודלא הוי דומיא דסיפא דמוקים דווקא משום שכן דרך וכו', והתוס' יו"ט והרמ"ז לא העירו בזה ע"כ. ויראה דאין כוונת הרב המגיד ז"ל אלא שדיוק זה מצאו בדברי התוס' לפי שיטתם, ולרבינו לפי שיטתו, אכן מה שיש לדקדק דלפי שיטת הרב המגיד דכפות דווקא, מה שכתב רבינו היה עבד כפות וגדי סמוך לו ונשרף עמו פטור, מוכרח דסבירא ליה דאגדיש חייב ואגדי פטור דהיה לו לברוח, ופטורא דעבד משום דקם ליה בדרבה מיניה, דאי סבירא ליה דפטורא אכולה קאי הוי ליה לאשמועינן רבותא דאף בגדי כפות פטור מכח פטורא דעבד וכל שכן אם אינו כפות.

הלכה יב

ושבועה זו מדברי סופרים וכו'. בפירוש המשנה כתב רבינו להדיא, [שהיא] מדאורייתא, וכאן קראה מדברי סופרים, [ועיין] מה שכתבתי פרק א' דהלכות אישות וכמו שכתב הרב המגיד והרב כסף משנה ז"ל שם, דדבר שהוא אינו מפורש בתורה נקרא דברי סופרים.

הלכה יג

בין שעמדה הבהמה וכו'. פשטן של דברים אפילו עמדה להטיל ריעי או מים דהוי אונס גמור אפילו הכי חייב, דהוי ליה תחלתו בפשיעה מפני שהרבה במשאוי, והראשונים ז"ל חילקו כמה חלוקים, עיין להרב המגיד והרב בית יוסף חו"מ סי' תי"ח.

הלכה יד

והטומן קמתו של חבירו וכו'. ברייתא דרבי יהושע ורב אשי קאמר עליה דטמון איתמר, ולכך פסק רבינו הדין גם בטמון, ואף דרב אשי אמורא, ואין לו כח לחלוק על תנא, צריך לומר דכך קיבל מרבותיו, ולא בא לחלוק על רבי יהושע, אלא להוסיף על דבריו וכן כתב [הרש"ל] ז"ל.

הלכה טו

ובשבתו וברפויו ובצערו וכו'. בפרק א' דחובל ומזיק דין י' פסק רבינו דבבושת אינו חייב עד שיתכון מדכתיב ושלחה ידה וכו', והכא שחייב בבושת צריך לומר דבמתכוון קאמר, וסמך אמה שכתב שם, וכן כתב הרב לחם משנה ז"ל, אלא דלשון אש שעברה וכו' לא משמע הכי.